

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка  
Навчально-науковий інститут педагогіки і психології  
Кафедра дошкільної і початкової освіти

**Борисенко Юлія Андріївна**

**РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ  
ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ  
ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВ'ЯЗАННЯ ВІНАХІДНИЦЬКИХ ЗАВДАНЬ**

Спеціальність: 012 Дошкільна освіта

Галузь знань: 01 Освіта / Педагогіка

Кваліфікаційна робота  
на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник

\_\_\_\_\_ В.Г.Бутенко,

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри дошкільної  
і початкової освіти

« \_\_\_\_ » \_\_\_\_\_ 2021 року

Виконавець

\_\_\_\_\_ Ю.А. Борисенко

« \_\_\_\_ » \_\_\_\_\_ 2021 року

Суми 2021

## ЗМІСТ

ВСТУП .....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВ’ЯЗАННЯ ВІНАХІДНИЦЬКИХ ЗАВДАНЬ	8
1.1. Дефінітивна характеристика поняттєвого апарату дослідження ....	8
1.2. Сучасний стан проблеми розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку .....	18
1.3. Особливості використання Технології розв’язання вінахідницьких завдань для розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку .....	25
1.4. Теоретичні засади моделі розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку засобами Технології розв’язання вінахідницьких завдань .....	34
Висновки до розділу 1 .....	42
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВ’ЯЗАННЯ ВІНАХІДНИЦЬКИХ ЗАВДАНЬ .....	44
2.1. Критеріально-рівневе оцінювання розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку .....	44
2.2. Упровадження моделі розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку засобами Технології розв’язання вінахідницьких завдань .....	54
2.3. Порівняльний аналіз результатів наукового дослідження .....	60
Висновки до розділу 2 .....	65
ВИСНОВКИ .....	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ .....	71
ДОДАТКИ .....	76

## **ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ**

ДСДВ – діти старшого дошкільного віку

ЕГ – експериментальна група

ЗДО – заклад дошкільної освіти

КГ – контрольна група

ТРВЗ – Технологія розв’язання винахідницьких завдань

## ВСТУП

*Актуальність теми.* Сучасний період розвитку суспільства, оновлення всіх сфер його соціального і духовного життя потребує якісно нового рівня освіти, який би відповідав міжнародним стандартам. Все частіше говорять про творчий потенціал як базову якість особистості, і це не випадково, адже життя в епоху науково-технічного прогресу стає різноманітнішим і складнішим та потребує від людини не стандартних, звичних дій, а гнучкості мислення, швидкої орієнтації та адаптації до нових умов, творчого підходу до вирішення проблем. За таких умов творчий потенціал сприймається як здатність, що можна розвивати впродовж життя, як необхідну якість фахівця XXI століття здатного творчо здійснювати професійну діяльність. На сьогодні вчені все більш схильються до думки, що найсприятливіший період для розвитку творчого потенціалу є дошкільний вік, оскільки в цей період розвитку діти ще не мають сталих рамок та чітко сформованих логічних схем, що в подальшому можуть стримувати розвиток творчого потенціалу.

Концептуальні положення, спрямовані на вирішення досліджуваної проблеми визначаються вимогами нормативно-правових документів: законів України «Про освіту» (2017 р.), «Про дошкільну освіту» (2001 р.), «Про інноваційну діяльність» (2002 р.), «Концепції освіти дітей раннього та дошкільного віку» (2020 р.), Концепції «Нова українська школа (2016 р.), «Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нової редакції» (2021 р.).

*Аналіз останніх досліджень і публікацій* показав, що існуюча джерельна база з проблеми творчого потенціалу особистості представлена різноманітними теоріями та концепціями, серед яких особливого значення набувають філософські (Арістотель, Платон, М. Бердяєв, Г. Лейбниц, Б. Спіноза, Ф. Шелінг, Й. Фіхте, Л. Фейєрбах та ін.), психологічні (Г. Адлер, Д. Богоявленська, Дж. Гілфорд, В. Дружинін, Т. Ембайл, В. Клименко, О. Лук, А. Маслоу, О. Матюшкін, Я. Пономарьов, В. Роменець, П. Торренс, Дж. Хейс

та ін.) та педагогічні (В. Андреев, Т. Баришева, І. Гриненко, О. Мороз, О. Потебня, Д. Треффінджер, К. Урбан, В. Фрицюк, Л. Шелестова, В. Мазін та ін.) наукові підходи. Незважаючи на значну кількість публікацій, проблема розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку висвітлена в науковій літературі недостатньо. Це пов'язано, в першу чергу, з тим, що система роботи з розвитку творчого потенціалу в закладах дошкільної освіти в Україні продовжує формуватися.

Отже, зважаючи на вищезазначене, за сучасних умов постає потреба в розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку як передумови формування фахівця XXI століття, що й обумовило вибір теми дослідження: *«Розвиток творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку засобами ТРВЗ»*.

*Мета і завдання дослідження.* Мета роботи полягає в теоретичному обґрунтуванні, розробці, та експериментальній перевірці моделі розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку засобами ТРВЗ.

Відповідно до мети сформульовано завдання дослідження:

1. Здійснити дефінітивну характеристику поняттєвого апарату дослідження.
2. Проаналізувати сучасний стан розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку та визначити особливості використання ТРВЗ для розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку.
3. Теоретично обґрунтувати та розробити модель розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку засобами ТРВЗ.
4. Експериментально перевірити ефективність моделі розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку засобами ТРВЗ.

*Об'єкт дослідження:* розвиток творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку.

*Предмет дослідження:* модель розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку засобами ТРВЗ.

*Матеріали та методи дослідження: теоретичні* – аналіз психолого-педагогічної, методичної літератури з досліджуваної проблеми, проектування результатів і процесів їх досягнення на різних етапах пошукової роботи; *емпіричні* – методи збору інформації: бесіди, анкетування, узагальнення передового педагогічного досвіду, вивчення педагогічної документації, педагогічний експеримент для перевірки ефективності впровадження розробленої моделі; *методи математичної статистики* – ранжування, математична і статистична обробка отриманих упродовж дослідження результатів педагогічного експерименту.

*Наукова новизна одержаних результатів* полягає у тому, що *вперше* теоретично обґрунтовано, розроблено, впроваджено та експериментально перевірено модель розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку засобами ТРВЗ; *проаналізовано* сучасний стан розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку; *визначено* особливості використання ТРВЗ для розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку; *уточнено* сутність поняття «творчий потенціал дітей старшого дошкільного віку».

*Практичне значення одержаних результатів* полягає у впровадженні в освітній процес Закладу дошкільної освіти (ясла-садок) № 1 «Ромашка» Сумської міської ради моделі розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку засобами ТРВЗ. Установлені наукові факти, положення та висновки можуть бути використані в освітньому процесі закладів дошкільної освіти, а також у процесі написання курсових та магістерських робіт.

*Апробація результатів та публікації.* Основні положення та результати кваліфікаційної роботи доповідались та обговорювались на 1-й науково-практичній конференції: IV Всеукраїнській науково-практичній конференції для студентів, магістрантів та молодих науковців «Дошкільна і початкова освіта: реалії та перспективи» (28 квітня 2021 року, м. Суми, Україна). За результатами дослідження опубліковано 2 статті:

1. Борисенко Ю. ТРВЗ для розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку. *Дошкільна і початкова освіта: реалії та перспективи: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів, магістрантів та молодих науковців (28 квітня 2021 року)*. Суми: ФОП Цьома С.П., 2021. С. 144–147.

2. Борисенко Ю. Сучасний стан розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку. *Актуальні питання дошкільної і початкової освіти – 2021*. Суми: ФОП Цьома С.П., 2021. С. 20–26.

*Структура та обсяг роботи.* Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (75), вміщує 7 рисунків і 7 таблиць. Загальний обсяг магістерської роботи 87 сторінок, основний текст дослідження викладено на 70 сторінках.

## РОЗДІЛ 1

# ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВ'ЯЗАННЯ ВІНАХІДНИЦЬКИХ ЗАВДАНЬ

### 1.1. Дефінітивна характеристика поняттєвого апарату дослідження

З метою створення теоретичного фундаменту дослідження необхідно проаналізувати перелік термінів щодо обґрунтування проблеми розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку. Вагомим, у відповідності до цього виступає аналіз дефініцій таких понять як «творчість», «обдарованість», «творчі здібності», «креативність», «потенціал», «розвиток», «творчий потенціал» що є засадними в галузі педагогіки, дошкільної педагогіки, психології та інших суміжних наук, дотичних до проблеми цього дослідження.

Дослідженню проблеми творчого потенціалу особистості присвячені наукові дослідження багатьох педагогів та психологів минулого та сьогодення. Розглянемо основні поняття творчого розвитку особистості.

Аналізуючи поняття «творчість» зазначимо, що й досі немає єдиної думки науковців стосовно його суті. Так, Л. Дерев'яна [10] розглядає творчість, як процес людської діяльності, що створює якісно нові матеріальні та духовні цінності або результат створення суб'єктивно нового.

Цінним у контексті цього дослідження буде навести думку О. Антонова [3], яка творчість, визначає як певну діяльність, що породжує щось якісно нове, що ніколи раніше не існувало. Підтримує таку думку і Г. Костюк [18] зазначаючи, що творчість – це створення чогось нового, цінного як творця, так і для інших людей.

Л. Танабаш [37] визначав творчість як діяльність, що породжує щось нове, що не існувало раніше. Новизна, що виникає внаслідок творчої діяльності,

може мати як об'єктивний, і суб'єктивний характер. Незалежне значення продукту творчості те, в якому відкриваються ще невідомі особливості навколишньої дійсності, з'являється пояснення зв'язків між явищами, які вважалися не пов'язаними між собою до цього моменту.

Суб'єктивна ж сторона підсумку творчості з'являється тоді, коли результат творчості є новим не сам по собі, об'єктивно, а безпосередній є новим для людини, яка його вперше створила. Такі, наприклад, переважно продукти творчості дітей старшого дошкільного віку проявляються у сфері малювання, ліплення, твори віршів і пісень.

Натомість за теорією Ф. Бекона [17] творчість – це вдале, певною мірою випадкове, поєднання вже існуючих елементів.

Згідно з цим трактуванням, всі створені об'єкти як картини, машини, теорії й усі факти особистісного зростання особистості можуть розглядатися як творчі [35].

Тому доречним, з погляду на вищезазначене, розглянуто поняття «творчі здібності» як одну із віхів прояву творчості.

Творчі здібності – це індивідуальні особистісні якості людини, що визначають успішне виконання нею різноманітної творчої діяльності [12].

В. Павленко [27] наголошує, що творчі здібності – це процес, що передбачає творення нового, що, у свою чергу, може виявитися, як в перетворенні в свідомості і поведінці особистості, так завершені об'єкти діяльності, що вона продукує для користування іншими.

Відповідно у науковій літературі виділено такі рівні здібностей:

- репродуктивний (рівень здібностей, що забезпечує високе вміння засвоювати знання та опановувати діяльність);
- творчий (рівень здібностей, що забезпечує створення нового та оригінального);

У свою чергу творчі здібності поділяються на три основні групи:

- здібності, пов'язані з мотивацією (інтереси та схильності);
- здібності, пов'язані з темпераментом (емоційність);

– розумові здібності. В однієї й тієї ж людини можуть бути різні здібності, але одна з них може бути більш унікальною, ніж інші. З іншого боку, у різних людей спостерігаються одні й самі здібності, але які різняться між собою за рівнем розвитку [22].

Наведені думки науковців, дають підстави стверджувати, що творчість є певною здатністю, що надає можливість її розвитку й удосконалення.

Слід зазначити, що деякі дослідники [14; 16; 32 та ін.], навпаки, звужують термін «творчість», включаючи лише пізнавальну діяльність, що веде до створення нового об'єкту чи результату. Тобто ототожнюють його з поняттям «обдарованість» – талановитість, обдарованість, той чи інший ступінь її [14], тобто певна талановитість, що є наданою від народження і надає можливість лише певної корекції, а не формування з нуля.

У межах тематики цього дослідження, вважаємо за доцільне розглянути психологічні процеси, що дотичні до поняття творчість.

Першим і головним психічним процесом, який регулює творчу галузь особистості багато вчених-дослідників вважають сприйняття. Як специфічні особливості сенсорної сфери творчої особистості зазвичай називають:

- уміння бачити неточність, незвичайність та унікальні властивості об'єкта;
- своєрідну комплектність, синтетичність сприйняття (здатність бачити хаотичний перетин ознак предметів, що формально ізольовані та між якими немає очевидного зв'язку);
- особливе інтуїтивне бачення головного, суттєво для «майбутнього перетворення» об'єкта чи явища;
- спонтанність сприйняття, тобто безпосередня об'єктивність, щодо реальності, яка не невілюється існуючими у особистості знаннями про певні об'єкти;
- увага зосереджується на невизнаних, безладних, асиметричних, складних об'єктах [16].

Другим і важливим психічним процесом, що вирізняє творчу індивідуальність є уява, фантазія. Продуктивна уява виступає тут як психологічна основа, засоби реалізації творчого процесу в будь-якій галузі діяльності. Як універсальну творча здатність, властиву творцю в будь-якій сфері діяльності, дослідники нерідко називають і емпатію – здатність ідентифікувати, ототожнювати себе як з живими істотами, так і з неживим предметним світом та його явищами (ця здатність позначається в літературі та іншими термінами: вживання, відчуття, перенесення тощо). Проте в основі процесу ідентифікації лежить уява та фантазія. Виходячи з цього, відокремити цю здатність від уяви не завжди є можливим.

Відповідно до наведеного вище та спираючись на твердження відомих науковців-психологів [13; 15], психічно здорові люди мають певний творчий потенціал, величина якого має різні прояви в різних людей. Тобто творчий потенціал входить в основу психічного розвитку будь-якої особистості, нерідко визначаючи темп та напрями її розвитку.

Потенціал (*від латин. potentia – сила*), у широкому значенні – засоби, запаси, джерела, що є в наявності і можуть бути мобілізовані, приведені в дію, використані для досягнення певної мети, здійснення плану, вирішення будь-якої задачі; повноваження окремої особи, суспільства [41].

Що стосується творчості потенціал передбачає наявність особистісних якостей, що забезпечують як розвиток особистості, так і створення нових соціально значущих предметів духовної і матеріальної культури.

Нижче наведемо ґрунтовні, із нашого погляду, визначення поняття «творчий потенціал». Так, О. Гопка [9] творчий потенціал, розглядає як багатопланову, багатоелементну структуру, що включає комплекс здібностей, особистісні якості, емоційно-вольову сферу особистості.

Н. Медведева [21] розглядає поняття творчий потенціал як природовідповідну та культуровідповідну можливість, що формується й розкривається в освітньому процесі й в подальшому ведуть до отримання

продуктивного результату у вирішенні певних задач із залученням нестандартних підходів чи шляхів вирішення.

На думку О. Маляко [21a] творчий потенціал це сукупність певних здібностей, що ведуть до творчої діяльності. Автор зазначає, що рушійною силою реалізації творчого потенціалу є внутрішні фактори особистості.

Отже, можемо дійти висновку, що творчий потенціал особистості – це творчі здібності, і, насамперед, здатність до уяви і креативного мислення особистості, що сприяють реалізації творчих здібностей: мотиви, деякі емоційні та вольові якості, рівень компетентності. Творчий потенціал, в межах цього дослідження, можемо визначити як багатопланову, структуру, що включає комплекс здібностей, особистісні якості та емоційно-вольову сферу особистості.

Ми погоджуємось з думкою Г. Закалик, Ю. Терлецької, Н. Шувар [12], які зазначають, що творчий потенціал можна співвіднести з поняттям обдарованість. Критерієм загальної обдарованості може виступати розвиненість творчих здібностей, оскільки психологічна структура загальної обдарованості збігається з основними структурними елементами творчого розвитку особистості.

Творчий потенціал становить основу психічного розвитку, визначає його темпи та напрямки, тому сенситивним періодом його становлення як і будь-якого розвитку є дошкільний вік.

Творчий потенціал із погляду О. Гопка [9], у дошкільному віці характеризується: переважанням пізнавальної мотивації; інтенсивним проявом дослідницької активності, що має різноманітні форми та напрямки для виявлення нового; швидким темпом психічного розвитку з різних вікових етапів (від молодших до старших дошкільників); відкриттям та пізнанням навколишнього світу і себе в цьому світі; високою сенситивністю до нової інформації; великим потенціалом мимовільних когнітивних процесів; створенням оригінальних продуктів; здатністю до прогнозування та передбачення подій; здатністю до створення ідеальних еталонів у естетичній,

моральній та інтелектуальній сферах; домінування позитивних емоцій, їх тісний взаємозв'язок із когнітивними процесами.

Як зазначають Г. Закалик, У. Іванюк, Ю. Левченко [13], структура творчого потенціалу дитини дошкільного віку може бути теоретично зведена до системи взаємопов'язаних абстрактно-загальних компонентів, що констатують його цілісність та виявляються у будь-якому творчому акті.

Основними компонентами творчого потенціалу є: смисловий реалізм уяви – здатність до відтворення в уявних образах універсальних принципів будови та розвитку промов; уміння бачити ціле раніше частин здатність до осмисленого синтезу різнорідних компонентів предметного матеріалу воедино та «по суті», який випереджає його розумовий аналіз; творча надситуативність – інтенція та здатність до ініціативного перетворення альтернативних способів вирішення проблеми, коли сама необхідність (і доцільність) такого перетворення зовнішніми умовами не диктується, до перетворення «завдання на вибір» у «завдання на створення нового»; мисленнєво-практичне експериментування – здатність до включення предмета у нові ситуаційні контексти [20].

Відповідно до цього, творчий потенціал особистості розглядається як багатопланова, багатоелементна структура, що включає комплекс здібностей, особисті якості, емоційно-вольову сферу особистості.

Творчий потенціал із погляду А. Артимовець, С. Литвтенко [4], характеризується:

- переважанням пізнавальної мотивації;
- інтенсивним проявом дослідницької активності, що має різноманітні форми та напрями на постановку проблем та виявлення нового;
- швидким темпом психічного розвитку з різних вікових етапів; відкриттям та пізнанням навколишнього світу і себе в цьому світі;
- високою синзитивністю до нової інформації;
- великим потенціалом мимовільних когнітивних процесів;
- створенням оригінальних продуктів;

- здатністю до прогнозування та передбачення подій;
- здатністю до створення ідеальних еталонів в естетичній, моральній та інтелектуальній сферах;
- домінуванням позитивних емоцій, їх тісному взаємозв'язку з когнітивними процесами [2].

З огляду на це, можемо дійти висновку, що творчий потенціал з становить важливу сторону обдарованості та /або творчості і проявляється на всіх рівнях індивідуального розвитку.

Цінним для нашого дослідження для аналіз Дж. Гілфорда [8], який розглядав структуру творчого потенціалу як креативність та творче мислення.

Креативність – це здатність адаптивно реагувати на необхідність нових підходах і нових продуктах [11].

Науковці зазначають, що основи креативності закладені в кожній дитині від народження і реалізуються в міру наявності тих чи інших спеціальних здібностей у тій чи іншій конкретній діяльності як її індивідуальний розвиток та унікальність.

У найзагальнішому вигляді творчі установки мислення характеризуються продукуванням безлічі різноманітних гіпотез, прагненням уникнути загальноприйнятих і очевидних рішень.

У відповідності до вищезазначеного, зауважимо, що у своїх останніх роботах Дж. Гілфорд [8] виділяє шість параметрів креативності:

- здатність до виявлення та постановки проблем;
- здатність до генерування великої кількості ідей;
- здатність продукувати різноманітні ідеї (гнучкість);
- здатність відповідати на подразники нестандартно (оригінальність);
- здатність удосконалити об'єкт, додаючи деталі;
- здатність вирішувати проблеми (здатність до аналізу та синтезу).

Як основні показники креативності науковці зазвичай виділяють такі ознаки:

- прояв творчої ініціативи підкріпленою інтелектуальними здібностями;
- широта категоризації (вільність сприйняття, тобто неупередженість існуючими знаннями чи отриманим раніше досвідом дії з предметом);
- швидкість мислення (можливість продукувати низу ідей у невеликий проміжок часу. з можливістю попередньої стимуляції);
- гнучкість мислення (здатність переходити досить швидко з однієї категорії до іншої, від одного способу рішення до іншого);
- оригінальність мислення (самостійність, незвичність, дотепність рішення) [11].

Перелічені нами ознаки творчого мислення є єдиними для будь-якої особистості (вік немає жодного значення) і служать, у свою чергу, фундаментом для будь-якого виду творчої діяльності, та є складовою творчого потенціалу.

У цьому аспекті, цінним є науковий доробок С. Овчарова [25], який розглядає структуру творчого потенціалу через креативність.

Структура творчого потенціалу, на думку В. Кудрявцевої, включає чотири загальні характеристики креативності (креативні здібності).

Перша характеристика – це реалізм уяви, тобто можливість уявити процес та кінцевий результат діяльності.

Друга характеристика – це здатність бачити ціле раніше частин.

Третя – це перетворювальна ініціатива (здатність до породження надситуативних рішень).

Остання, четверте, це мисленнєво-практичне експериментування [23]

Креативні здібності у свою чергу включають:

- швидкість – цей кількісний показник, в тестах найчастіше це кількість виконаних завдань;
- гнучкість – цей показник сукупності незвичних пропозицій, шляхів вирішення проблеми та ідей, що передбачає набуття здатності переходити від одного аспекту до іншого;

– оригінальність – цей показник ілюструє можливість особистості висувати нестандартні ідеї, що відрізняються від очевидних, загальновідомих, загальноприйнятих, банальних або твердо встановлених; здатність бачити сутність проблеми; здатність чинити опір стереотипам.

Відповідно до наведених характеристики, можемо виділити структуру творчого потенціалу особистості загалом, та дитини дошкільного віку, зокрема. Ця структура може бути теоретично зведена до системи взаємопов'язаних абстрактно-загальних компонентів, які конституують її цілісність та виявляються у будь-якому творчому акті [31]. Вони знаходять власне відображення в таких характеристиках діяльності дітей дошкільного віку, як:

– смисловий реалізм уяви – здатність до відтворення в образах універсальних принципів будови та розвитку речей;

– вміння бачити ціле раніше частин – здатність до осмисленого синтезу різнорідних компонентів предметного матеріалу воедино і «по суті / змісту», що випереджає його розумовий аналіз;

– творча надситуативність – інтенція і здатність до ініціативного перетворення альтернативних способів вирішення проблеми, коли сама необхідність (і доцільність) такого перетворення зовнішніми умовами не диктується, до перетворення із «завдання на вибір» на «завдання на перетворення»;

– мисленнєво-практичне експериментування – здатність до включення предмета в нові ситуаційні контексти – з можливістю створити середовище для розкриття його «цілісноутворюючих» атрибутів.

Підсумовуючи все вищезазначене, ми можемо дійти висновку, що *творчий потенціал дітей старшого дошкільного віку* – це багатопланова, багатoelementна структура, що включає комплекс здібностей, особистісні якості та емоційно-вольову сферу особистості, що в сукупності забезпечує розвиток та формування творчої особистості дошкільника.

Проблема розвитку потенціалу дітей старшого дошкільного віку, у разі й творчого, викликала інтерес вчених у всі часи. Зміст питання розвитку

творчого потенціалу передусім визначається тим, як поняття вкладаємо у кожен використовуваний термін. Проаналізувавши науково-педагогічну літературу, проілюструємо характерні особливості поняття «розвиток».

Так, Л. Виготський [7] вважав, що розвиток – це поява нового, нових механізмів, нових процесів, нових структур.

Основними характеристиками розвитку є:

- необоротність;
- поступальний характер розвитку;
- єдність протилежностей, що борються (рушійні сили розвитку).

Отже, розвиток – це ускладнення, поглиблення, зміна ставлення до світу, себе, зміни характеру діяльності.

Л. Виготський [7] виділив два типи розвитку:

– преформований – це той тип, в якому спочатку задані і закріплені всі стадії, якими піде розвиток. Зазначимо, що науковець стверджував, що цей тип не пов'язаний із психічним розвитком, крім одного етапу – ембріональний розвиток (внутрішньоутробний);

– неформований – це розвиток, в якому не задані, не закріплені стадії, якими піде розвиток, тобто розвиток пов'язаний із життям суспільства.

На думку М. Накладова [23], розвиток є саморухом об'єкта – процес, джерело якого укладено в самому об'єкті, що розвивається.

У нашому дослідженні ми дотримуємося поняття О. Сисоєва [34], яка визначає розвиток як процес досягнення результату, що раніше не досягається. Розвиток є спрямованою зміною матеріальних та ідеальних об'єктів, де в результаті з'являється якісно новий стан, заснований на створенні, зміні чи руйнуванні частин об'єкта та зв'язків між ними.

Отже, зважаючи на все наведене вище, можемо стверджувати, що розвиток творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку – це певний процес впливу на існуючі здібності дітей дошкільного віку, в результаті якого вони набувають умінь продукувати (створювати) нові або удосконалювати

(переструктурувати) раніше існуючі об'єкти чи шляхи вирішення тих чи інших завдань.

За логікою цього дослідження далі розглянемо сучасний стан проблеми розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку.

## **1.2. Сучасний стан проблеми розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку**

Розвиток творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку – нова, складна та багатогранна проблема, що у вітчизняній психолого-педагогічній науці, на відміну від зарубіжної, стала активно досліджуватися лише останні десятиліття сучасними соціально-економічними реформами українського суспільства загалом, та реформування освітньої ланки, зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показавши, що існуюча джерельна база з проблеми творчого потенціалу особистості представлена різноманітними теоріями та концепціями, серед яких особливе значення набувають філософські (Арістотель, Платон, М. Бердяєв, Г. Лейбниця, О. Радищев, Б. Спіноза, Ф.Шелінг, Й. Фіхте, Л. Фейербах та ін.), психологічні (Г. Адлер, Д. Богоявленська, Дж. Гілфорд, В. Дружинін, Т. Ембайл, В. Клименко, О. Лук, О. Маслоу, О. Матюшкін, Я. Пономарьов, В. Роменець, П. Торренс, Дж. Хейс, В. Фріцюк, Л. Шелестова, В. Мазін та ін.) наукові підходи.

Зрозумілим стає, що на сьогодні існує безліч публікацій, що висвітлюють різні питання творчості та творчого потенціалу особистості, проте аспект цієї проблематики саме з боку індивідуальних особливостей ДСДВ віку висвітлена у науковій літературі недостатньо. Корінь цієї проблеми ми вбачаємо в тому, що система роботи з розвитку творчого потенціалу дошкільників в закладах дошкільної освіти України продовжує формуватися.

Доречною є думка науковців [28; 44; 48 та ін.], які визначають сутність ідеї розвитку творчого потенціалу ДСДВ через педагогічний супровід формування готовності ДСДВ до розвитку власного творчого потенціалу в освітньому процесі, що реалізовує інформаційну, мотиваційну та технологічну функції.

З огляду на те, що творчий потенціал включає в себе такі компоненти: смисловий реалізм уяви, вміння бачити ціле раніше частин, творчу надситуативність, мисленнєво-практичне експериментування (див. п. 1.1) перед вихователями виникає потреба в створенні відповідного освітнього середовища, що стимулюватиме набуття вищезазначених умінь.

Щоб максимально розкрити можливості та дати поштовх до успішного розвитку творчого потенціалу ДСДВ слід дотримуватись певних умов реалізації освітнього процесу, ними є: фізичний розвиток, випереджаюче освітнє середовище, ускладнення та збільшення кількості поставлених завдань, свобода у виборі діяльності, ненав'язлива та розумна допомога, комфортний психологічний клімат [24].

Проаналізуємо їх детальніше нижче.

1. Фізичний розвиток. Фізичні заняття та вправи, що організовуються систематично та залучають дітей до постійної активності, – це перший крок у розвитку творчого потенціалу.

2. Випереджаюче освітнє середовище, що, у свою чергу, передбачає огортання ДСДВ (матеріальними та нематеріальними) об'єктами, що спонукатимуть їх діяти з творчим підходом.

3. Ускладнення та збільшення кількості поставлених завдань. Будь-які можливості розвиваються максимально успішно, якщо поставлену планку постійно підвищувати. Процес пізнання навколишнього світу у ДСДВ проходить дуже інтенсивно, причому не завжди можуть скористатися досвідом дорослих. Цю особливість необхідно посилено використовувати, даючи ДСДВ можливість самим знаходити рішення, чим стимулюючи розвиток їх творчого мислення і як наслідок творчого потенціалу. Наприклад, якщо у дитини

дошкільного віку виникають труднощі з вирішення поставленого завдання, вихователю не слід поспішати допомогти йому з його вирішенням. Нехай вона хоча б спробує впоратися із цим завданням самостійно.

4. Надання більшої свободи у виборі діяльності. Нехай ДСДВ сама обирає, чим хоче займатися і що їй більше цікаве на цей момент. Якщо її справді захоплює певна діяльність, то емоційний підйом буде запорукою того, що інтелектуальна напруга не стане причиною перевтоми, а піде на користь.

5. Допомога дорослого ненав'язлива та розумна. Свобода, надана ДСДВ, у жодному разі має трансформуватися на вседозволеність. Крім того, не варто підказувати ДСДВ там, де вони, напевно, можуть здогадатися самостійно. Підказка, у цьому випадку, є «ведмежою послугою» із боку вихователів.

6. Комфортний психологічний клімат. Тепла атмосфера у групі, дружні відносини у ЗДО – важлива передумова у розвитку творчого потенціалу ДСДВ. Вихователі повинні постійно стимулювати ДСДВ до творчості, не засуджувати та співчувати у разі провалу, стримано ставитися до будь-яких вигадок дітей, нехай вони здаються безглуздими та дивними.

Оскільки більшою мірою реалізація вищенаведених умов залежить від особистості вчителя та регламентуються освітніми програмами, ми вважаємо за доцільне дослідити розвиток творчого потенціалу ДСДВ відповідно до існуючих освітніх програм розвитку дитини дошкільного віку та визначити чи орієнтують вони освітян на формування у ДСДВ творчого потенціалу перетворювальної активності чи охоплюють вони всі визначені компоненти творчого потенціалу та обумовлюють реалізацію визначених умов. Проаналізовані нами чинні освітні програми наведено в таблиці 1.1.

## Освітні програми розвитку дитини дошкільного віку

№	Назва	Автор	Гриф
1.	Світ дитинства. Комплексна освітня програма для дошкільних навчальних закладів [58].	Богущ А.М.	Лист МОН від 26.06.2015 № 1/11-8964
2.	Дитина в дошкільні роки. Комплексна освітня програма [18].	Крутий К.Л.	Лист МОН від 06.11.2015 № 1/11-16160
3.	Дитина. Освітня програма для дітей від 2 до 7 років [19].	Огнев'юк В.О.	Лист МОН від 09.11.2015 № 1/11-16163
4.	Українське дошкілля. Програма розвитку дитини дошкільного віку [54].	Білан О.І., Возна Л.М., Максименко О.Л. та ін.	Лист МОН від 09.11.2015 № 1/11-4988
5.	Соняшник. Комплексна програма розвитку, навчання і виховання дітей дошкільного віку [29].	Калуська Л.В.	Лист ІМЗО від 14.07.2017 № 21.1/12-Г-397
7.	Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років [72].	за заг. редак. Кононко О.Л.	Лист ІМЗО від 12.07.2019 № 1/11-6326
8.	Радість творчості. Програма розвитку дитини старшого дошкільного віку [55].	Борщ Р.М., Самойлик Д.В.	Альтернативна програма не затверджена Міністерством освіти України.

Аналізуючи Комплексну освітню програму для закладів дошкільної освіти «Світ дитинства» [29], слід зазначити, що в її основі лежить дитиноцентричний підхід, що направляє всі освітні лінії на всебічний розвиток ДСДВ, результатом якого є засвоєння знань, умінь та навичок, тобто формування певних компетентностей за кожною з освітніх галузей [29], тобто безпосередньо ставить акцент саме на здобутті знань та практичного досвіду діяльності. Спираючись на вищезазначене можемо дійти висновку, що ця програма стосується певних компонентів творчого потенціалу (смісловий реалізм уяви, вміння бачити ціле раніше його частин) та їх розвитку, зосереджуючи свою увагу більшою мірою на формуванні досвіду типової діяльності на основі отриманих знань, залучаючи ДСДВ до відтворення вказаного їй способу вирішення завдань, зазначимо, що ДСДВ не залучаються

до творчої надситуативності та мисленнєво-практичного експериментування і, отже, не набувають і досвіду такої діяльності, що, у свою чергу, передбачає неякісну реалізацію таких умов як випереджаюче освітнє середовище та більша свобода у виборі діяльності.

Аналізуючи наступну комплексну освітню програму «Дитина в дошкільні роки» [29], зазначимо, що вона передбачає в межах діяльнісного підходу створення умов для того, щоб зробити процес набуття дитиною знань вмотивованим, вчити дитину самостійно ставити перед собою мету і знаходити шляхи, в тому числі засоби її досягнення, допомагати дитині сформулювати в собі вміння контролю та самоконтролю, оцінки та самооцінки. До базових характеристик особистості науковці відносять: компетентність, креативність, ініціативність, довільність, самостійність, відповідальність, безпеку та незалежність поведінки, самосвідомість та здатність особистості до самооцінки.

Отже, творчий потенціал визначено цією програмою опосередковано через креативність, як одну з його базових характеристик, проте розвиток його відбувається лише на певних заняттях не стаючи наскрізною лінією всього освітнього процесу, а тому й стовідсоткова успішність цього процесу не гарантована, більшість сподівань віддається на природну схильність кожної ДСДВ, а не на розвиток та удосконалення творчого потенціалу, що не завжди залучає такі компоненти мислення як вміння бачити ціле раніше його частин та мисленнєво-практичне експериментування.

Щодо програми розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» [29], зазначимо, що розвиток творчого потенціалу визначено нею через формування творчих здібностей, що повною мірою відбувається лише на заняттях з галузі мистецтва, оскільки на цих заняттях реалізується більша з визначених нами умов. Поряд з цим це не задовольняє потреби ДСДВ у безперервному розвитку творчого потенціалу.

Програмою «Дитина» [29] передбачено, що необхідно сприймати дитину як вільну особистість, що постійно розвивається у притаманних їй видах

діяльності; роль вихователя, передбачена як партнера ДСДВ у пізнанні самих себе, світу. Зазначимо, що в цій програмі акцентовано увагу на створенні емоційно-комфортного середовища та залученні ДСДВ до соціалізації. Відповідно до цього програма забезпечує побудову індивідуальної траєкторії особистості кожної ДСДВ. Звичайно ж компоненти розвитку творчого потенціалу є в кожному з поставлених завдань та вона торкається реалізації усіх визначених умов, але чіткої системи та засобів його розвитку програмою передбачено неповною мірою.

Переходячи до аналізу наступної освітньої програми для ДСДВ «Упевнений старт» [29], зазначимо, що серед загальних освітніх завдань визначено необхідність розвивати творчу уяву, вміння розмірковувати, висловлювати та обґрунтовувати власні судження, мислити креативно, експериментувати, сприяти збільшенню обсягів пам'яті, глибини, тривалості запам'ятовування та точності відтворення інформації, підтримувати намагання дитини адекватно оцінювати власні досягнення, поступки та особистісні якості, вправляти дітей у соціальних контактах спілкування та налагоджені доброзичливі відносини з людьми різного віку та статі, що стосується визначених нами компонентів творчого потенціалу.

Досить повно проблему розвитку творчого потенціалу, з нашого погляду, розглядає Комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку «Соняшник» [29], оскільки її метою є виховання серця, душі, тіла та розуму творчої, щасливої в житті дитини. Це також підтверджує наявність у змістовому компоненті програми таких складових як розвиток та виховання здібностей та творчості. Але все ж таки занурення у процес творчої діяльності відбувається в межах годин визначених програмою, тобто на конкретних заняттях, тому й розвиток не несе системного характеру, що не дозволяє повною мірою реалізувати умову створення випереджаючого освітнього середовища та удосконаленні та збільшенні кількості поставлених завдань.

Здійснивши аналіз наступної програми розвитку дітей від народження до шести років «Я у Світі» [29], зазначимо, що у Базовій програмі розвитку дітей дошкільного віку «Я у Світі» вперше в освітньому просторі України заявлено креативність як одну з пріоритетних ліній розвитку дошкільника, що як було визначено раніше, є формуючим фактором творчого потенціалу. Розвиток творчого потенціалу як здатності до творчості набуває сьогодні такої значущості тому, що він є базовою якістю особистості, її ядром, центральною характеристикою, а саме плекання зачатків креативності, формування у дитини творчих здібностей висувати елементарні гіпотези, генерувати оригінальні ідеї, неординарно розв'язувати проблеми, виявляти самотність та раціоналізаторство [29]. Отже, при методично правильній реалізації означеної програми вона буде залучати всі визначені нами умови формування творчого потенціалу дошкільників, проте прослідковується невизначення конкретних методів та засобів розвитку кожного з визначених нами компонентів творчого потенціалу. Оскільки щоб розвинути творчий потенціал, перш за все, необхідно навчити дітей дошкільного віку бачити речі в новому ракурсі, тобто розвивати вміння бачити ціле раніше за його часини або діяти творчо у заданих типових ситуаціях. При цьому здібність до творчості розцвітає і це дає сильний поштовх для подальшого розвитку творчого потенціалу.

Останньою розглянемо альтернативну базову програму розвитку дошкільників «Радість Творчості» [6], що, на сьогодні не є затвердженою Міністерством освіти і науки, проте є цікавою в межах дослідження, оскільки спрямована на розвиток творчості, а отже і творчого потенціалу. Аналіз її показав, що розвиток творчого потенціалу, хоч і охоплює всі його компоненти, проте торкається лише галузей мистецтва, не торкаючись при цьому занять з інших галузей. За таких умов важко реалізувати випереджаюче освітнє середовище та удосконалити й урізноманітнити кількість поставлених завдань.

Отже, здійснивши аналіз існуючих освітніх програм розвитку ДСДВ, можемо зазначити, що вони в тій чи іншій мірі торкаються проблеми розвитку творчого потенціалу, проте не ілюструють конкретних засобів для досягнення цієї мети, не несуть системного та систематичного характеру, що, безумовно знижує їх ефективність в цьому напрямі. За логікою цього дослідження далі розглянемо особливості використання ТРВЗ для розвитку творчого потенціалу ДСДВ.

### **1.3. Особливості використання Технології розв'язання винахідницьких завдань для розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку**

На сьогодні перед закладами дошкільної освіти стоїть найважливіше завдання, а саме вдосконалення педагогічного процесу, приведення його у відповідність до вимог Базового компоненту дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нової редакції [29] для того, щоб освітній процес забезпечував збереження самоцінності, неповторності дошкільного періоду дитинства.

У зв'язку з цим важливого значення набуває використання ефективних педагогічних технологій на вирішення різноманітних завдань, що безпосередньо пов'язані з навчанням і вихованням ДСДВ, зокрема і завдання, що пов'язані з розвитком творчого потенціалу.

Відповідно до фокусу цього дослідження однією з технологій, що дозволяє ці завдання вирішувати, нами була обрана технологія розв'язання винахідницьких завдань.

У загальному вигляді зміст ідеї ТРВЗ полягає в тому, що різні завдання часто можна вирішити однаковими методами. В основі технології знаходяться кілька десятків готових прийомів та шаблонних рішень, з яких потрібно

вибрати найбільш дієві для вирішення певної конкретної задачі. Найпершу версію технології вирішення винахідницьких завдань розробив Г. Альтшуллер. Відповідно до положень його теорії поставлену задачу приводять до якогось загального вигляду, потім шукають для її вирішення відповідні прийоми, а потім застосовують знайдене рішення до поставленого завдання. Спочатку теорію застосовували для вирішення технічних завдань, пізніше стало зрозуміло, що можна застосовувати ТРВЗ для життя та для вирішення широкого спектра проблем.

Так, Г. Альтшуллер [1], вважає, що першим кроком до винаходу є правильне формулювання ситуації так, щоб одразу виключити з розгляду не дуже ефективні та не зовсім перспективні способи вирішення.

ТРВЗ для дітей старшого дошкільного віку є системою ігор, занять і завдань, що спрямована на розвиток у дітей творчої уяви, творчого мислення, креативності тощо.

Як наголошує С. Кріпакова, вихідним положенням концепції ТРВЗ з боку фокусування на особливості та індивідуальні можливості дітей старшого дошкільного віку є принцип природовідповідності навчання, згідно з яким освітній процес повинен йти відповідно до особливостей розвитку дитини [19].

Доцільним буде навести думку В. Богат [5], який зазначає, що використання елементів ТРВЗ помітно підвищує творчу і розумову активність дошкільників, оскільки ця технологія вчить дітей мислити широко, з розумінням процесів, що відбуваються, і знаходити своє вирішення проблеми.

Винахідництво, на думку науковця, виявляється у творчій фантазії, вигадуванні чогось, що потім висловиться у різних видах дитячої діяльності.

Далі вважаємо за доцільне розглянути основні функції ТРВЗ. До них відносимо:

1. Вирішення творчих та винахідницьких завдань будь-якої складності та спрямованості без перебору варіантів.
2. Прогнозування розвитку технічних систем та отримання перспективних рішень (у тому числі і принципово нових).

3. Пробудження, тренування та грамотне використання природних здібностей дітей дошкільного віку у винахідницькій діяльності (насамперед, образної уяви та системного мислення), а також удосконалення колективів (у тому числі творчих) у напрямі їхнього ідеалу (коли завдання виконуються, але на це не потрібно жодних індивідуальних витрат) [35].

Поряд з основними функціями, слід окреслити додаткові функції ТРВЗ, з огляду на вікові особливості ДСДВ:

1. Вирішення пошуково-дослідних завдань.
2. Виявлення проблем, труднощів упродовж знаходження шляхів розв'язання поставлених завдань.
3. Максимально ефективне використання наданих освітніх ресурсів та досвіду діяльності.
4. Об'єктивне оцінювання отриманих рішень.
5. Розвиток творчої уяви та мислення.
6. Розвиток творчих колективів [48].

Відповідно до визначених функцій ТРВЗ, нижче систематизуємо процес розвитку творчого потенціалу уявивши його як певний перелік реалізації третьої стадій. Де, аналітична стадія передбачає обрання та визначення основного підґрунтя завдання, виявлення головної суперечності та її причини.

У свою чергу, оперативна стадія обумовлює вивчення типових способів рішення, і подальший пошук нових способів у межах системи та за її межами.

Синтетична стадія є завершальною, та визначає використання функціонально зумовлених змін у системі та методології її використання, перевірка застосовності принципу вирішення інших завдань.

Щоб робота з ТРВЗ з дітьми старшого дошкільного віку була ефективною, слід правильно формулювати завдання. А саме у форматі «прибрати непотрібну якість без втрати функціональності системи» або «додати потрібну якість на додачу до існуючих». Така постановка завдання дозволяє відповісти на низку вкрай важливих для подальшої роботи питань:

Які частини є у системи та як вони взаємодіють?

Які частини та взаємодії є корисними, які – шкідливими та які – нейтральними?

Що можна змінити без втрати функцій, а що не можна?

Що призведе до покращення функцій системи, а що до погіршення?

Потім потрібно спрогнозувати та виявити протиріччя на шляху до вирішення усіх цих питань та їх усунення. Наприклад, збільшити міцність конструкції будинку, без застосування додаткових Lego-деталей. Власне, після того, як це все вдалося зробити, до винаходу залишається буквально крок.

Як було зазначено вище, Г. Альтшуллер [1], однією з головних проблем теорії винахідництва, вважав численний перебір варіантів розв'язання одного й того ж завдання. Тому в ТРВЗ ключова роль приділяється розумінню того, як уникнути подібного і відразу знаходити сильні рішення. Для цього необхідно визначити та проаналізувати основні принципи ТРВЗ.

*Принцип об'єктивності* законів розвитку систем – будова, функціонування та зміна поколінь систем підпорядковуються об'єктивним законам. Відповідно до цього, творчі або нестандартні рішення – це рішення, що відповідають об'єктивним законам, закономірностям, явищам, ефектам. Будь-яка система розвивається наперед визначеним способом.

*Принцип протиріччя* – під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників виникають, загострюються та вирішуються протиріччя. Відповідно, творчі, нестандартні рішення – це рішення, що долають протиріччя.

*Принцип ідеальності* – під час вирішення завдання слід прагнути ідеального результату (рішення), тобто такого, що дозволяє досягти максимального результату при мінімальних зусиллях (витратах). Таким чином, продуктивні творчі рішення – це рішення, що використовують внутрішні ресурси, що вже є в системі, – близькі до ідеального рішення. Методологія вирішення проблем будується на основі досліджуваних ТРВЗ загальних законів, загальних шляхів вирішення протиріч та механізмів застосування цих загальних положень до вирішення конкретної проблеми.

*Принцип конкретності.* Кожна розв'язувана задача є конкретною (конкретні ресурси, конкретні рішення). Принцип конкретності зазначає, що кожен клас систем, як і окремі представники всередині цього класу, мають конкретні особливості, що полегшують або ускладнюють зміну конкретної системи. Ці особливості визначаються ресурсами: внутрішніми – у яких будується система, і зовнішніми – середовищем і ситуацією, у якій перебуває система. З цього боку творчі рішення – це рішення, що враховують конкретні особливості конкретних систем, і навіть індивідуальні особливості, пов'язані з особистістю конкретної людини.

Доречним буде навести думку Р. Гівенс [46], науковець зазначає, що відмінністю ТРВЗ від класичного підходу в дошкільній педагогіці до навчання та виховання дітей є те, що в рамках означеної технології дітей вчать самостійно знаходити відповіді на більшість питань, вирішувати завдання, аналізувати.

Дослідники [30; 33] зазначають, що ТРВЗ є універсальним інструментарієм, який можна використовувати практично у всіх видах діяльності, це дозволяє формувати єдину гармонійну науково-обґрунтовану модель світу у свідомості дітей старшого дошкільного віку.

У процесі використання ТРВЗ для ДСДВ створюється ситуація успіху, відбувається взаємообмін результатами отриманих ними рішень для активізації думки інших дітей, що розширює діапазон їх уяви, стимулює її.

На думку О. Хамм [40], оптимальною формою застосування ТРВЗ у рамках роботи з ДСДВ є система творчих завдань, що даються дітям в іграх, алгоритмах та втілюються у продуктах творчої діяльності дітей. На основі результатів застосування цієї технології науковці відзначають, що у ДСДВ під час роботи над завданнями на основі ТРВЗ знімається почуття скутості, долається сором'язливість, розвивається фантазія, логічне мислення та уява. Крім того, ця технологія сприяє розвитку індивідуальності, уміння нестандартно мислити, розвитку моральних якостей тощо.

Суттєвою особливістю використання ТРВЗ є створення умов для пошуку дітьми старшого дошкільного віку вирішення проблемної ситуації чи сформованого протиріччя. Правильна організація роботи на основі цієї технології обумовлює необхідність володіння вихователем ЗДО комплексом методів та прийомів, що застосовуються в цій технології.

Отже, далі, логічним буде проаналізувати методи ТРВЗ, що добре зарекомендували себе у роботі з дітьми дошкільного віку. Так, у ЗДО найчастіше користуються наступними методами ТРВЗ.

Слід зазначити, що у методиках ТРВЗ для дітей дошкільного віку є багато спільного з методами стимулювання творчої активності та уяви у дорослих. Різниця буде лише у специфіці завдань, що висуваються до дітей. Усі завдання адаптовані з урахуванням віку та сприйняття дошкільниками, а вихователь виступає як модератор дискусії.

Основними методами, у контексті цього дослідження, були визначені: метод мозкового штурму, метод морфологічного аналізу, метод фокальних об'єктів, метод каталогу, метод особистісної аналогії, метод моделювання маленькими чоловічками, методика типових прийомів фантазування, метод «Золотої рибки», метод «Снігового кома» [1; 26]. Нижче розглянемо їх сутність та особливості застосування у ЗДО.

Методика мозкового штурму – суть у тому, що дітям ставлять завдання і пропонують знайти рішення, причому дозволено висувати будь-які, навіть найнереальніші версії рішення. Заборонено будь-яку критику ідей, що висуваються, як з боку дорослих, так і з боку товаришів по групі в ЗДО. Можна лише доповнювати та пропонувати удосконалення чужих ідей. Завдання для мозкового штурму обирають із переліку зрозумілих ДСДВ. Ними можуть бути такі питання:

Як врятувати бабусю від сірого вовка?

Як загасити пожежу без води?

Де сховатися від спеки влітку?

Коли ідей накопичиться багато, учасники обговорення усі разом обирають оптимальний варіант.

Наступним розглянемо метод морфологічного аналізу. Сутність методу в тому, щоб спробувати скомбінувати різні характеристики предмета при створенні нового об'єкта. Допустимо, якщо потрібно винайти нову гру, для наочності малюють дві осі. Вздовж однієї малюють частини тіла, які будуть задіяні у грі (руки, ноги, руки+ноги), а вздовж іншої – ігрові пристрої, що можна використовувати (м'яч, тенісна ракетка, скакалка тощо).

Далі всім колективом перебирають можливі варіанти поєднань та використання частин тіла та ігровому інструментарію у грі, а на завершення можна запропонувати всім разом зіграти у нову гру, що діти придумали щойно. Такі ігри, реалізовані за одним із методів ТРВЗ, що розвивають і фантазію, і уяву і вміння взаємодіяти. Це найпростіший приклад, а в принципі методом морфологічного аналізу можна винаходити набагато складніші речі і знаходити десятки варіацій майбутнього винаходу.

Наступним розглянемо метод фокальних об'єктів, що передбачає певною мірою зворотну ситуацію: треба перенести властивості одного об'єкта на інший. Найпростіший приклад цього методу: придумати та намалювати, як може виглядати собака з крилами, птах з рогами, водоплавний верблюд.

Аналогічним чином можна спробувати «створити» гібрид корабля та літака, поїзда та підводного човна, машини та вертольота. Головне ні в чому не обмежувати фантазію ДСДВ. У цьому плані метод фокальних об'єктів ідеальний саме для дошкільників, тому що для складних технічних рішень його можливості обмежені.

У свою чергу, сутність методу каталогу в тому, щоб розташувати події в логічній послідовності та придумати зв'язки та переходи між ними. У такий спосіб, наприклад, можна написати нову казку. Вихователь підказує ДСДВ у вигляді картинок і навідних питань:

Хто наш головний герой казки?

Цей герой позитивний чи негативний?

Чому цей герой позитивний чи негативний?

Що поганого зробив негативний герой?

Що доброго зробив позитивний герой?

Як вони боролися одне з одним?

Хто підтримував негативного героя?

Хто підтримував позитивного героя?

Чим закінчилося протистояння добра та зла?

Крім фантазії ця методика ТРВЗ корисна у розвитку зв'язного мовлення, навички публічних виступів та розширенні словникового запасу.

У рамках методу особистісної аналогії ДСДВ пропонується особисто зобразити будь-яку тварину, явище, предмет. Починати слід із простих завдань. Допустимо, зобразити kota чи собаку, показати, як кіт чи собака сердиться, радіє, просить їсти.

Після цього можна перейти до завдань більш складного змісту. Наприклад, зобразити дощ, грозу, снігопад, шторм на морі, чайник, що закипає, пылосос, що працює. Далі можна додатково ускладнити завдання. Наприклад, попросити зобразити ДСДВ, як би заспівали пісеньку «У лісі народилася ялинка» кіт чи собака або підібрати потрібну пісню для «співаючого пылососа».

Ще одним цікавим та дієвим методом ТРВЗ є методи методики маленьких чоловічків у ТРВЗ є спрощеною і доступною для дитячого сприйняття версією устрою навколишнього світу з трьох видів маленьких чоловічків: «гідратиків», «твердиків», «пневматиків». З «твердиків» складаються тверді предмети, причому «твердики» стоять щільно один до одного і міцно тримаються за руки.

За аналогією, з «гідратиків» складаються рідини, тому що «гідратики» за руки не тримаються і можуть переміщатися один щодо одного. А ось «пневматики» перебувають у русі постійно, тому ми не можемо побачити на власні очі повітря, газ та інші газоподібні субстанції. Опишімо детальніше роботу з ними. Для початку ДСДВ пояснюють влаштування твердих, рідких та газоподібних предметів окремо, а вже потім у взаємозв'язку та взаємодії. Наприклад, холодний чай знаходиться у твердій чашці з твердиків, а сам

складається з гідратиків. Якщо ж гарячий чай, над ним піднімається пара з «пневматиків».

Аналогічно можна пояснити, чому з чашки з чаєм можна легко витягнути ложку, взявши її в руки, але не можна взяти в руки воду з чашки. Якщо уявити, що ложка складається з кількох твердиків, що міцно тримаються за руки, тоді, взявши і піднявши одного твердика, ми разом з ним піднімаємо всіх інших. А вода складається з багатьох «гідратиків», що за руки не тримаються. Тому, взявши одного гідратика, ми зможемо витягнути з чашки тільки його, тобто лише крапельку води.

Методика типових прийомів фантазування (ТПФ) найулюбленіший серед ДСДВ й передбачає зміну властивостей предмета за допомогою чаклунства. На допомогу дітям дошкільного віку приходять: Чарівник Збільшення, Чарівник Зменшення, Чарівники Поділу та Об'єднання, а також Чарівники, здатні переносити нас у минуле чи майбутнє.

ДСДВ потрібно пофантазувати, що станеться, якщо той чи інший предмет збільшити, зменшити, розділити на частини чи перенести на іншу епоху. Приклади практичних завдань можна знайти у доповіді «Методика типових прийомів фантазування (ТПФ)», зробленому спеціально для освітян, що працюють з маленькими дітьми [22].

Аналізуючи метод «Золотої рибки» полягає у поділі ситуації на складові елементи, оцінці елементів як реальних чи фантастичних та пошуку обґрунтування для елементів, що здаються неможливими та фантастичними. Цей метод отримав назву відповідно до сюжету всім відомої казки, та й ілюструвати застосування методу найпростіше саме на прикладі казки про золоту рибку. Дітям пропонується рядковий аналіз твору з оцінкою за шкалою «реальне – фантастичне». Так, перші кілька рядків виглядають цілком реально. Старий справді міг жити зі своєю старою на березі моря і справді неводом замість риби можна витягти і водорості, і тину. Фантастика починається з моменту, коли до невода потрапляє золота рибка.

Чи може рибка бути золотою? Тут дошкільникам і пропонується знайти пояснення цього явища. Наприклад, риб'яча луска сяяла в променях сонечка і тому здавалася золотою. Або море було далеким і південним, де водяться риби найхімерніших кольорів. Так ДСДВ знаходять обґрунтування незрозумілим і нереальним на перший погляд явищам. Тому метод «Золотої риби» часто називають методом обґрунтування нових ідей.

Останнім розглянемо сутність методу «Снігової коми». Цей метод абсолютно повна протилежність методу «Золотої риби». У його основі лежить припущення якоїсь фантастичної ситуації, на яку, як на снігову кулю, що котиться, нашаровуються цілком реальні події. Так, наприклад, спочатку нереальну фантастичну ідею, накладають на інші цілком реальні події з життя людей. До слова, метод «Снігової коми» найчастіше використовується саме для написання казок. І, користуючись цим способом, можна навчити ДСДВ складати казки самостійно.

Отже, нами було розглянуто та визначено особливості використання ТРВЗ для розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку, а саме функції, методи та засоби технології. Наступним кроком визначимо теоретичні засади моделі розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку засобами ТРВЗ.

#### **1.4. Теоретичні засади моделі розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку засобами Технології розв'язання винахідницьких завдань**

Здійснивши дефінітивну характеристику поняттєвого апарату, дослідивши сучасний стан розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку та визначивши особливості використання ТРВЗ для розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку, обґрунтуємо засади

моделі розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку засобами ТРВЗ.

Почнемо з визначення сутності поняття «модель», що вміщує в себе спосіб, образ, міру. Науковці частіше за все в аспекті педагогіки термін «модель» розглядають як об'єкт, що описує теорія [42].

Головне призначення моделі певним чином зімітувати об'єкт дослідження і надати можливість виявити та проаналізувати його властивості, що з певних об'єктивних причин важко побачити та прослідити в реальному об'єкті [41].

У цьому контексті доречним буде навести твердження В. Штоффа, який педагогічне моделювання розглядається як процес побудови моделі, дослідження її та застосування в перевірці істинності знання [47].

Розробляючи модель розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку засобами ТРВЗ, скористаємося визначенням наданим В. Штоффом, а саме «Модель – це подумки уявлена або матеріально реалізована система, яка, відбиваючи або відтворюючи об'єкт дослідження, здатна його замінити так, що її вивчення дасть нам нову інформацію про цей об'єкт» [47].

При розробці моделі розвитку творчого потенціалу ДСДВ засобами ТРВЗ ми взяли за основу положення О. Шевченко [43], за якими теоретична модель педагогічної системи складається з сукупності наступних компонентів: *цільового, змістовного, організаційно-практичного та оцінно-критеріального.*

Розглянемо змістове наповнення кожного з визначених компонентів, так цільовий компонент вміщує в себе цілі (вони ж є і кінцевим прогнозованим результатом її реалізацій), також принципи і завдання розвитку творчого потенціалу ДСДВ засобами ТРВЗ

*Цілями* у межах дослідження, було визначено розвиток творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку.

Слід зазначити, що впродовж розробки теоретичної моделі розвитку творчого потенціалу ДСДВ засобами ТРВЗ ми керувалися такими принципами,

як принцип культурологічності, принцип діалогічності, принцип емоційного насичення, принцип креативності, принцип варіативності, а також, відповідно до вимог ТРВЗ (див. п. 1.3) принцип об'єктивності, принцип протиріччя, принцип ідеальності та принцип конкретності.

Для реалізації цілей та зазначених принципів необхідно реалізувати такі завдання, а саме :

- створити єдиний освітній простір з метою розвитку творчого потенціалу ДСДВ засобами ТРВЗ;
- забезпечити умови для формування особистісних якостей дітей старшого дошкільного віку, необхідних для оперування методами ТРВЗ та досягнення бажаного результату, тобто розвитку творчого потенціалу;
- організувати роботу щодо вдосконалення досвіду творчого потенціалу.

Наступним розглянемо змістовий компонент модель розвитку творчого потенціалу ДСДВ засобами ТРВЗ, що включає функції та зміст педагогічної діяльності для розвитку творчого потенціалу ДСДВ.

Основними функціями нами було визначено *функції*: діагностична, організаційна, навчально-виховна та оцінно-коригуюча.

Надамо їх стисло характеристику. Діагностична функція, у межах моделі розвитку творчого потенціалу ДСДВ засобами ТРВЗ зі педагогічним спостереженням за ДСДВ та встановлення рівня їх розвитку загалом, та творчого потенціал, зокрема. Не можна здійснювати освітній процес, не знаючи особливостей розвитку кожного дошкільника, рівня його розумової та моральної вихованості, умов сімейного життя та виховання тощо.

Організаційна функція, у свою чергу, у межах розробки моделі, пов'язана із залученням ДСДВ до наміченої продуктивної діяльності і роботи та стимулювання їх активності. Для цього вихователю необхідно виробити низку умінь. Зокрема, він повинен уміти визначати конкретні завдання з навчання та виховання ДСДВ, розвивати їхню ініціативу у плануванні спільної роботи, вміти розподіляти завдання та доручення, керувати ходом тієї

чи іншої діяльності. Дуже важливим елементом цієї діяльності є також уміння надихнути ДСДВ на роботу та здійснювати тактовний контроль за її виконанням.

Навчально-виховна функція, в умовах ЗДО обумовлюється тим, що все навчання та виховання по суті тією чи іншою мірою засноване на психологічних і творчих процесах. Опанування знаннями, світоглядними та морально-естетичними ідеями – це найважливіший засіб розвитку та особистісного формування ДСДВ. Вихователь у цьому випадку виступає як організатор освітнього процесу, і як джерело наукової, світоглядної і морально-естетичної інформації.

Останньою визначимо сутність оцінно-корегуючої функції, що передбачає аналіз перебігу реалізації освітнього процесу, має виявити в них позитивні сторони та недоліки, порівнює досягнуті результати з тими цілями та завданнями, що намічалися, а також зіставляє свою роботу з досвідом колег. За умов реалізації цієї функції вихователь зможе підтримувати так званий зворотний зв'язок у власній роботі (безперервно звіряти те, що планувалося досягти із реальним результатом); на цій основі вносити необхідні корективи до освітнього процесу; вести пошуки шляхів його вдосконалення та підвищення педагогічної ефективності; ширше використовувати передовий педагогічний досвід.

Наступним компонентом розглянемо зміст педагогічної діяльності для розвитку творчого потенціалу ДСДВ. При цьому особлива увага приділяється застосуванню засобів ТРВЗ, що є однією з умов створення атмосфери творчості, оскільки лише у сприятливій атмосфері відбувається перетворення репродуктивної діяльності у творчість, що визначає саморозвиток ДСДВ.

Як було доведено вище (див. п. 1.1 та 1.2) розвиток творчого потенціалу ДСДВ показано у діяльності, що становить організаційно-практичний компонент. У межах розробки моделі цей компонент включає: етапи, форми, методи, умови розвитку творчого потенціалу ДСДВ.

Почнемо з опису етапів творчого потенціалу ДСДВ засобами ТРВЗ.

Початковий етап – створення сприятливих умов для розвитку творчого потенціалу ДСДВ засобами ТРВЗ. На цьому етапі здійснюється діагностика ступеня розвитку компонентів творчого потенціалу ДСДВ та встановлюється вихідний рівень їхньої сформованості. Конструюється та створюється гнучкий та відкритий простір ЗДО, здійснюється вироблення спільних цілей, формується мотивація до спільної творчої діяльності, обираються варіанти роботи.

У свою чергу, процесуальний етап включає організацію діяльності всіх суб'єктів освітнього середовища ЗДО для розвитку творчого потенціалу ДСДВ засобами ТРВЗ.

У ході процесуального етапу діяльність вихователя та здобувачів дошкільної освіти, орієнтована на розвиток творчого потенціалу ДСДВ засобами ТРВЗ. На цьому етапі здійснюється поетапний розвиток творчого потенціалу ДСДВ засобами ТРВЗ з урахуванням рівнів їхньої сформованості.

Останнім було визначено результативний етап – оцінка результатів розвитку творчого потенціалу ДСДВ засобами ТРВЗ. Ця діяльність включає моніторинг розвитку ДСДВ, оцінку рівнів та показників сформованості творчого потенціалу. У процесі педагогічної діяльності послідовно здійснюється поетапний розвиток творчого потенціалу ДСДВ засобами ТРВЗ, починаючи з моменту висування цілей, пошуку та вибору єдиної мотивації до оцінки якості виконаної роботи.

Важливим елементом організаційно-практичного компонента є форми та методи педагогічної діяльності, що застосовуються комплексно з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей ДСДВ. При цьому вони групуються за основними видами діяльності ДСДВ:

- організаційні, тобто спільні об'єднання у групи для виконання конкретних завдань, засобами ТРВЗ ;
- дидактичні бесіди, оповідання, організація сюжетно-рольових ігор, аналіз відеоматеріалів;

- розвиваючі вправи на створення проблемних ситуацій;
- презентації результатів своєї діяльності.

Відповідно до отриманих наукових результатів у п. 1.3, методами цього компоненту були визначені: метод мозкового штурму, метод морфологічного аналізу, метод фокальних об'єктів, метод каталогу, метод особистісної аналогії, метод моделювання маленькими чоловічками, методика типових прийомів фантазування, метод «Золотої рибки», метод «Снігового кома».

Наступним елементом, цього компоненту моделі є педагогічні умови, що забезпечують ефективність розвитку творчого потенціалу ДСДВ засобами ТРВЗ. Ними були визначені наступні:

- забезпечення комфортного емоційно-психологічного середовища під час розвитку творчого потенціалу;
- орієнтація усіх учасників освітнього процесу на розвиток творчого потенціалу;
- використання нетрадиційних форм та методів навчання ТРВЗ, що сприяють розвитку творчого потенціалу ДСДВ.

Ця модель включає також оцінно-критеріальний компонент – показники, рівні та критерії розвитку творчого потенціалу ДСДВ засобами ТРВЗ.

Оскільки творчий потенціал розуміються як інтегративна, якісна характеристика особистості, ми вважаємо, що їхня структура має бути представлена такими компонентами:

- мотиваційний компонент, що включає усвідомлене розуміння того, наскільки ДСДВ прагне творчого вирішити завдання, які її внутрішні мотиви для цього;
- креативний компонент характеризується здатністю до виявлення та постановки проблем, здатністю продукувати різноманітні ідеї, здатністю до аналізу та синтезу; до основним параметрам цього компоненту відносяться легкість, швидкість виконання завдань, гнучкість, оригінальність;

– вольовий компонент характеризується розвиненими вольовими установками особистості, стійким позитивним емоційним ставленням до проблеми, цілеспрямованістю, самостійністю ДСДВ.

Наведені компоненти структури розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку засобами ТРВЗ в єдності утворюють складові даного процесу. Теоретичне дослідження здійснене вище дало підстави стверджувати, що процес розвитку творчого потенціалу здійснюється по-різному, залежно від рівня сформованості. Тому необхідно визначити критерії, що дозволяють оцінити рівень розвиненості аналізованого процесу.

Як основні критерії щодо рівня сформованості творчого потенціалу ДСДВ нами обрані творча мотивація, творче мислення, інтелектуальна активність, емоційно-вольова активність. Означені критерії визначають рівні сформованості творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку, а саме: відтворювальний, творчо-відтворюючий та власне творчий (див. п. 2.1).

У результаті проведеного дослідження визначено теоретичну модель розвитку творчого потенціалу ДСДВ засобами ТРВЗ, що включає цільовий, змістовний, організаційно-практичний, оцінно-критеріальний компоненти (див. рис. 1.1).

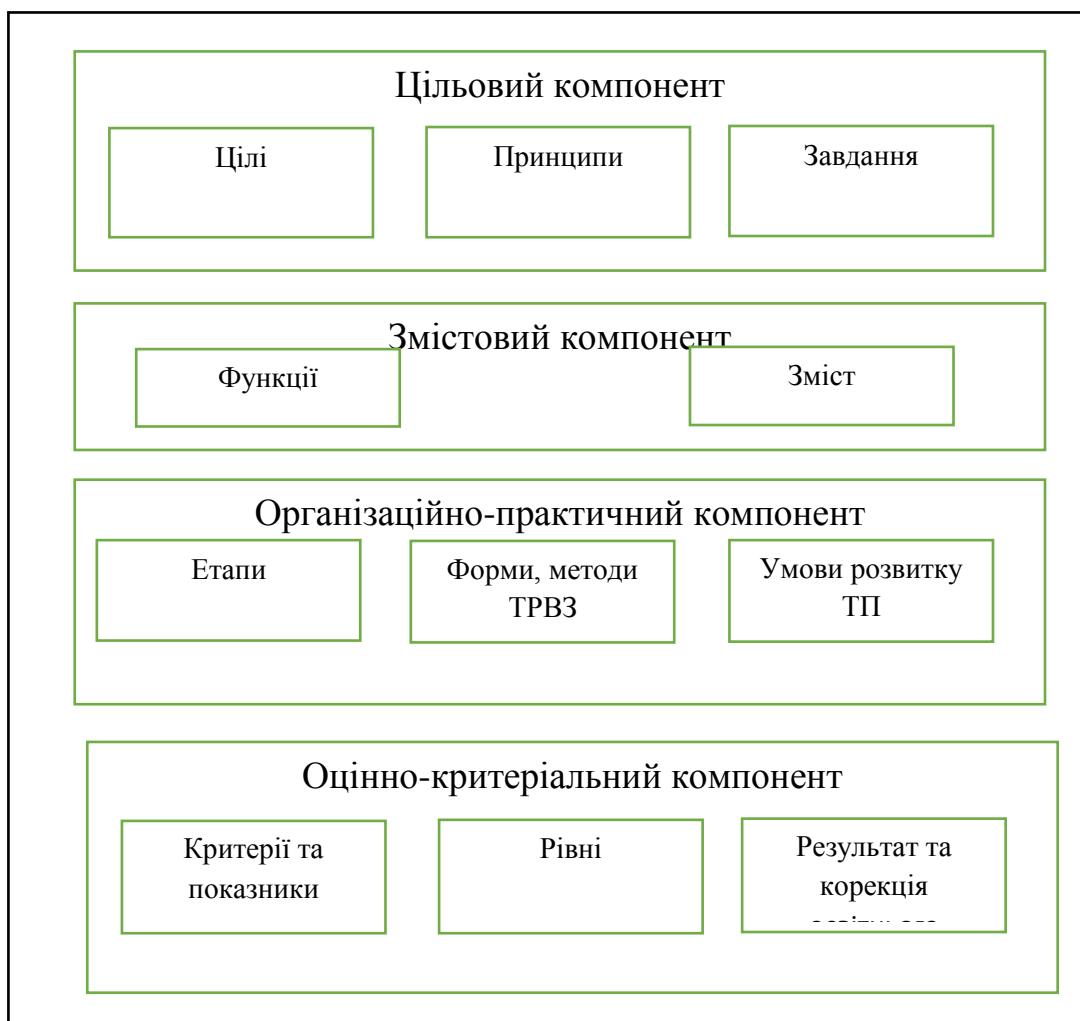


Рис. 1.1. Модель розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку засобами ТРВЗ

Таким чином, розроблена теоретична модель розвитку творчого потенціалу ДСДВ засобами ТРВЗ є комплексом елементів педагогічного забезпечення аналізованого процесу: цілі, принципи, завдання (цільовий компонент), функції, зміст (змістовний компонент), етапи, форми, методи, умови (організаційно-практичний компонент), критерії, рівні та показники (оцінно-критеріальний компонент), а також системоутворюючі зв'язки, як-от особистісний підхід, позитивна мотивація, що орієнтовані на розвиток творчого потенціалу ДСДВ засобами ТРВЗ.

## Висновки до розділу1

На основі аналізу теоретико-методичних джерел нами було проаналізовано дефініцій таких понять як «творчість», «обдарованість», «творчі здібності», «креативність», «потенціал», «розвиток», «творчий потенціал», що є засадними в галузі педагогіки, дошкільної педагогіки, психології та інших суміжних наук, дотичних до проблеми цього дослідження.

У межах цього дослідження, творчий потенціал особистості було визначено як багатопланову, структуру, що включає комплекс здібностей, особистісні якості та емоційно-вольову сферу особистості. Відповідно до цього, головним поняттям роботи було визначено творчий потенціал дітей старшого дошкільного віку – це багатопланова, багатоелементна структура, що включає комплекс здібностей, особистісні якості та емоційно-вольову сферу особистості, що в сукупності забезпечує розвиток та формування творчої особистості дитини.

З огляду на те, що творчий потенціал включає в себе такі компоненти: смисловий реалізм уяви, вміння бачити ціле раніше частин, творчу надситуативність, мисленнєво-практичне експериментування перед вихователями виникає потреба в створенні відповідного освітнього середовища, що стимулюватиме набуття вищезазначених умінь. У відповідності до цього твердження було досліджено сучасний стан проблеми розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку

У відповідності з тим, що нормативною складовою розвитку творчого потенціалу є Базові програми розвитку дитини дошкільного віку, нами було досліджено чи базові програми орієнтують освітян на формування у ДСДВ творчого потенціалу перетворювальної активності чи охоплюють вони всі визначені компоненти творчого потенціалу та обумовлюють реалізацію визначених умов. Результати проведеного моніторингу виявили, що програми в тій чи іншій мірі торкаються проблеми розвитку творчого потенціалу, проте не ілюструють конкретних засобів для досягнення цієї мети, не несуть

системного та систематичного характеру, що, безумовно знижує їх ефективність в цьому напрямі.

Наступним етапом нашого дослідження було розглянуто особливості використання ТРВЗ для розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку. Охарактеризовано основні функції ТРВЗ з фокусом на ДСДВ (вирішення творчих та винахідницьких завдань будь-якої складності та спрямованості без перебору варіантів; прогнозування розвитку технічних систем та отримання перспективних рішень (у тому числі і принципово нових; пробудження, тренування та грамотне використання природних здібностей дітей дошкільного віку у винахідницькій діяльності), сформульовано й охарактеризовано основні принципи ТРВЗ (принцип об'єктивності, принцип протиріччя, принцип ідеальності, принцип конкретності), а також визначено та описано методи ТРВЗ для роботи з ДСДВ. Ними були визначені: метод мозкового штурму, метод морфологічного аналізу, метод фокальних об'єктів, метод каталогу, метод особистісної аналогії, метод моделювання маленькими чоловічками, методика типових прийомів фантазування, метод «Золотої рибки», метод «Снігового кома».

У ході дослідження було розроблено теоретичні засади моделі розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку засобами ТРВЗ. Модель включала цільовий, змістовний, організаційно-практичний, оцінно-критеріальний компоненти. Цільовий компонент включав в себе цілі (вони ж є і кінцевим прогнозованим результатом її реалізацій), також принципи і завдання розвитку творчого потенціалу ДСДВ засобами ТРВЗ; змістовий компонент – функції та зміст педагогічної діяльності для розвитку творчого потенціалу ДСДВ; організаційно-практичний компонент – етапи (початковий, процесуальний, результативний), форми, методи, умови розвитку творчого потенціалу ДСДВ; оцінно-критеріальний компонент – критерії, показники (мотиваційний, креативний, вольовий) та рівні (відтворювальний, творчо-відтворювальний, творчій) розвитку творчого потенціалу ДСДВ засобами ТРВЗ.

## РОЗДІЛ 2

### ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВ'ЯЗАННЯ ВИНАХІДНИЦЬКИХ ЗАВДАНЬ

#### 2.1. Критеріально-рівневе оцінювання розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку

З метою перевірки ефективності розробленої нами моделі розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку засобами ТРВЗ було проведено педагогічний експеримент на базі Закладу дошкільної освіти (ясла-садок) № 1 «Ромашка» Сумської міської ради.

Дослідження передбачало залучення до педагогічного експерименту двох груп дітей старшого дошкільного віку ЗДО: «Калинка» – експериментальна група (ЕГ) та «Білосніжка» – контрольна група (КГ). Ці групи у своєму складі мають 26 дітей (ЕГ) та 25 дітей (КГ) відповідно. Слід зазначити, що ДСДВ розвиваються в аналогічних освітніх середовищах, середній віковий показник 6-7 років, тобто можемо стверджувати, що учасники КГ та ЕГ знаходяться у рівних умовах.

Дослідження здійснювалось протягом 2020-2021 навчального року в три етапи:

– перший етап (констатувальний), мета якого була виявити рівень сформованості творчого потенціалу ДСДВ для чого визначити відповідні критерії, показники та рівні;

– другий етап (формульвальний), упродовж якого в експериментальній групі з ДСДВ здійснювалась упровадження моделі розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку засобами ТРВЗ (див. п. 1.4).

Контрольна група ДСДВ займалась за традиційною освітньою системою, без додаткових впливів на розвиток їх комунікативної компетентності;

– третій етап (контрольний), передбачав повторну перевірку рівня сформованості творчого потенціалу, ДСДВ з використанням також педагогічного інструментарію, що був задіяний на першому етапі. Після завершення останнього етапу було здійснено остаточну обробку отриманих даних та зроблено порівняння отриманих результатів з вихідними даними (констатувальним етапом).

Відповідно до констатувального етапу педагогічного експерименту, необхідно було виявити наявний у ДСДВ рівень сформованості творчого потенціалу.

Згідно з метою констатувального етапу, слід реалізувати наступні завдання:

- визначити критерії та показники сформованості творчого потенціалу ДСДВ;
- підібрати діагностичний матеріал для виявлення рівнів сформованості творчого потенціалу ДСДВ;
- застосувати діагностичний інструментарій та виявити рівень творчого потенціалу ДСДВ в експериментальній та контрольній групах.

Реалізуючи перше завдання, слід зазначити, що педагогічна діагностика – це система методів та прийомів, спеціально розроблених педагогічних технологій, методик та тестових завдань, що дозволяють визначити рівень розвитку ДСДВ, а також діагностувати причини недоліків та знаходити шляхи покращення якості освітніх послуг ЗДО [9].

Відповідно до першого завдання констатувального етапу визначимо критерії, показники та рівні розвитку творчого потенціалу ДСДВ.

Як основні критерії щодо рівня сформованості творчого потенціалу ДСДВ нами обрані творча мотивація, творче мислення, інтелектуальна активність, емоційно-вольова активність. Дані критерії визначають рівні сформованості творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку, а саме:

відтворювальний, творчо-відтворюючий та власне творчий. Охарактеризуємо кожен з них детальніше.

Як було визначено в п. 1.4 у межах оцінно-критеріального компоненту було визначено такі показники як мотиваційний, креативний та вольовий.

Показники першого – відтворювального або низького рівня сформованості творчого потенціалу ДСДВ, відповідно до критеріїв передбачає.

Відповідно до мотиваційного критерію розвиток творчого потенціалу ДСДВ характеризується: низькою особистісною значимістю проблемної ситуації, ДСДВ не концентрують увагу на проблемі, не знаходять зв'язок у роботі з осмислення ідей; прослідковується низький інтерес до пізнання навколишнього світу; спостерігається відсутність усвідомлених мотивів до проектної творчої діяльності.

Креативний критерій – прослідковуються уповільнені розумові процеси, не здатні до планування; наявність відтворюючої уяви, відрізняється наслідувальністю, при домальовуванні використовує мало деталей; переважає короткочасна пам'ять, зберігання слів, понять не більше 20 секунд; швидкість мислення повільна, наприклад, тестові завдання виконуються повільно, не висловлюють різноманітні ідеї; мислення інертне, відчувається складність при перемиканні від одного об'єкта до іншого; розв'язання задач стандартні, неоригінальні, не здатні до аналізу та синтезу, мислення не відрізняється гнучкістю.

Вольовий критерій: цілеспрямованість не прослідковується; ДСДВ не має власного погляду; переважають негативні емоції.

Наступним розглянемо показники другого рівня – творчо-відтворюючого або середнього рівня розвитку творчого потенціалу ДСДВ за обраними критеріями.

Мотиваційний критерій: ДСДВ здатний концентрувати увагу до діяльності; проявляє самостійність у пізнанні, намагається вдосконалювати свої знання; іноді виникає усвідомлена мотивація до творчості, але вона має ситуативний характер.

Креативний критерій: у певних ситуаціях ДСДВ здатна вирішувати розумові завдання, може планувати свої дії, перед бачити їх результат; дитина іноді виявляє активність уяви, самостійність; характеризується гарною пам'яттю; при спонуканні вихователя дитина може виконувати тестові завдання, висловлювати різні ідеї; за допомогою дорослого може виявляти властивості предметів, бачити в них нові ознаки;- оригінальність мислення здатність виявляти гнучкість мислення, аналізуючи проблему, ДСДВ обирає один варіант розв'язання завдання.

Вольовий критерій: при спонуканні зі сторони дорослого може поставити перед собою певні цілі та прагне до них; самостійність виявляє рідко, здатна виявляти бажання до творчої діяльності; емоційність найчастіше незадоволений собою, відчуває адекватні емоції стосовно себе, прагне самоаналізу.

Далі, за логікою дослідження наведемо показники третього – творчого або високого рівня творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку.

Мотиваційний критерій передбачає: ілюстрацію здатності безперервно концентрувати увагу, легко знаходить зв'язок між явищами; ДСДВ виявляє стійкий інтерес до пізнання; провідний мотив діяльності – потреба у творчому завданні, висока особиста зацікавленість.

Креативний критерій: загальний інтелект характеризується розумінням, адекватністю дій, швидкістю оцінки ситуації, що склалася, діяльність відрізняється продуктивністю, володіє здатністю до прогнозування; уява активна, відзначається високий рівень продукування нового, звільнення від наслідування; дитина характеризується довготривалою пам'яттю; відзначається швидкість, легкість виконання завдань, висловлювання великої кількості ідей; характеризується вмінням виявляти різні властивості об'єкта; оригінальність мислення дитина з легкістю знаходить оригінальні, нестандартні рішення, здатна проводити багатосторонній аналіз, продукувати велику кількість ідей.

Вольовий критерій : діяльність цілеспрямована, ДСДВ прагне досягти очікуваного результату; дитина самостійна, творчо активна, у діяльності

показує дослідницьку спрямованість; частіше відчуває позитивні емоції, врівноважена, дисциплінована.

Виявлені критерії, показники та рівні розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку дозволять відстежувати динаміку формування процесу розвитку творчого потенціалу ДСДВ засобами ТРВЗ та цілеспрямовано ними управляти.

Зважаючи на виділені вище критерії та показники (мотиваційний, креативний, вольовий) діагностичне дослідження проводилося з використанням трьох методик, зокрема [20]:

- методика «запам'ятай та розстав крапки»;
- методика «придумай робота»;
- методика «чого не вистачає на малюнках? домалюй».

Нижче представимо описи даних методик та результати їх.

Завдання методики «запам'ятай і розстав крапки» полягала у визначенні рівня розвитку творчого потенціалу ДСДВ.

Вимірювальною довжиною в даній методиці вважається максимальна кількість точок, що ДСДВ можуть правильно відтворити на будь-якій картці (на якій відтворено безпомилково велику кількість точок). Для цього використовується стимульний матеріал – лист з точками заздалегідь розрізаний на 8 малих квадратів. Картки складаються в стопку таким чином, щоб угорі опинився квадрат з двома точками, а внизу – квадрат із дев'ятьма точками (всі інші йдуть зверху вниз по порядку з числом точок, що послідовно збільшується на них).

Реалізація методики: перед початком експерименту ДСДВ отримує наступну інструкцію: «зараз ми пограємо у гру на увагу. Я буду вам показувати картки, на яких намальовані крапки, а потім ти ви самі повинні намалювати ці точки в порожніх клітинах у тих місцях, де ви їх бачили». Далі ДСДВ послідовно (на 1-2 секунди) показується кожна з восьми карток з крапками по черзі. Після показу кожної картки відтворити побачені точки він зміг пригадати, де знаходилися побачені точки, і відзначити їх у порожній картці.

Результати фіксувалися бальною оцінкою в таблиці, де – 8-10 балів – дитина безпомилково відтворила на картці 6 і більше точок; 6-7 балів – ДСДВ правильно відновила по пам'яті від 4 до 5 точок; 4-5 балів – дитина безпомилково відтворила на картці від 2 до 3 точок; 0-3 бали – ДСДВ змогла правильно відтворити на одній картку в межах однієї точки.

Після проведення Методики «запам'ятай та розтав крапки» ми отримали такі результати в експериментальній та контрольній групах (див. табл. 2.1).

*Таблиця 2.1*

**Результати за методикою «запам'ятай та розтав крапки» на констатувальному етапі експерименту**

<b>Рівні</b>	<b>Групи</b>	<b>КГ</b>	<b>ЕГ</b>
	Відтворювальний (низький) рівень	10 ос. (40%)	10 ос. (38,5%)
	Творчо-відтворювальний (середнього) рівня	13 ос. (52%)	13 ос. (50%)
	Творчий (високий) рівня	2 ос. (8%)	3 ос. (11,5%)

Аналізуючи результати слід зазначити, що переважна більшість ДСДВ як в КГ та і в ЕГ знаходяться на творчо-відтворювальному рівні (діти працювали зосереджено, намагалися охопити поглядом усі точки і при відтворенні ставили їх рішуче та швидко, виявляли зацікавленість діяльністю та певний самоконтроль) 13 ДСДВ – 52% та 50%, лише 2 (8%) дітей з КГ та 2 (11,5%) з ЕГ виявили високий (творчий рівень), відповідно мають низький рівень (протягом усього виконання завдання збивалися дуже часто, багато разів поверталися назад, забували лінії, що вже були переглянуті, перестрибували з одного об'єкта на інший (з однієї лінії в іншу) порушували структуру діяльності, що може говорити про слабку концентрацію уваги та відсутність чітко вираженої прикордонної зони між тим, на чому необхідно зосередитися і на що слід відволіктися. Також відсутність мотивації та самоконтролю) розвитку творчого інтелекту 10 ДСДВ з кожної групи 40% і 38,5% відповідно.

Наочно результати дослідження представлені у вигляді гістограми.

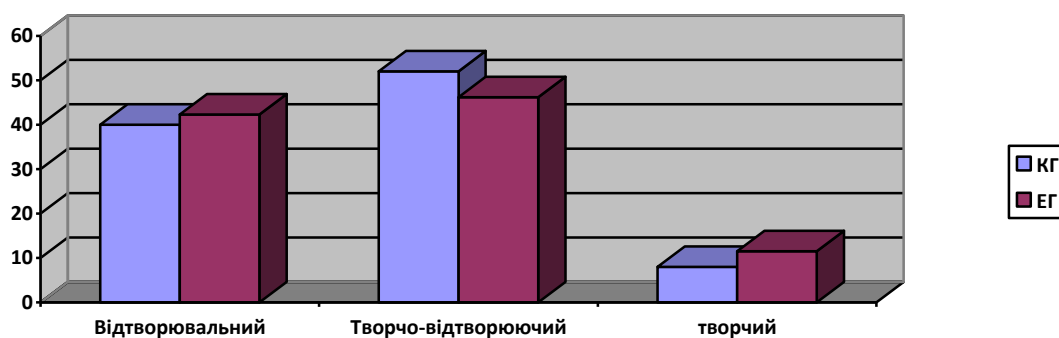


Рис. 2.1. Результати констатувального етапу на основі методики «запам'ятай та розстав точки»

Далі нами були проведена Методика «придумай робота». Для її реалізації нам знадобився комплект конструктора та секундомір. ДСДВ пропонувався конструктор, не обмежений в деталях й пропонувалося скласти робота на виконання завдання відводилося 15 хвилин, далі оцінювалась якість конструкції та розповіді про свого героя за наведеними нижче критеріями, на основі такої оцінки робився висновок про рівень творчого потенціалу ДСДВ за обраними критеріями.

Оцінка конструкції робота проводиться у балах, а саме: 8-10 балів – ДСДВ за певний час вигадує та конструює оригінального, незвичайного робота; конструкція ретельно опрацьована; спостерігається практичне значення об'єкта; 5-7 балів – ДСДВ придумала щось досить оригінальне, з фантазією, хоча модель робота не зовсім нова. деталі моделі опрацьовані непогано, спостерігається практична значимість об'єкт; 3-4 бали – ДСДВ сконструювала просту, неоригінальну модель робота, при цьому слабо проглядається фантазія і не дуже добре опрацьовано деталі., немає практичної значимості об'єкта.

Після проведення Методики «придумай робота» ми отримали такі результати в експериментальній та контрольній групах (див. табл. 2.2).

**Результати за методикою «придумай робота»  
на констатувальному етапі експерименту**

<b>Рівні</b>	<b>Групи</b>	<b>КГ</b>	<b>ЕГ</b>
	Відтворювальний (низький) рівень	14 ос. (56%)	16 ос. (61,5%)
	Творчо-відтворювальний (середнього) рівня	10 ос. (40%)	10 ос. (38,5%)
	Творчий (високий) рівня	1 ос. (4%)	-

Після проведення другої методики «придумай робота» ми отримали такі результати. 14 осіб (56%) та 16 осіб (61,5%) ДСДВ виявили низький (відтворюючий рівень): довго думали над задумом, просили зразок чи схему будівництва, подальша робота просувалася насилу не викликала особливого інтересу. практичною значності у цієї моделі не було, ДСДВ не дуже охоче розповідали про свою роботу.

Однакова кількість ДСДВ з кожної групи по 10 осіб (40% та 38,5%) відповідно виявили середній (творчо-відтворювальний) рівень – більшість створюючи роботів, виявляли творчість, хоча модель робота не була новою у своїх моделях вони використовували достатньо деталей, здебільшого ДСДВ пристроювали колеса, щоб робот виконував функцію перевезення вантажів, таким чином, більша частина роботів мала практичне значення.

Лише 1 (4%) ДСДВ з контрольної групи творчій високий рівень – швидко народився задум, їхні роботи були оригінальними, мали практичне значення, про яке ДСДВ з цікавістю розповідали, були ретельно опрацьовані деталі моделі. Нажаль у ЕГ дітей з високий рівнем не було.

Унаочнені результати наведено на рис. 2.2.

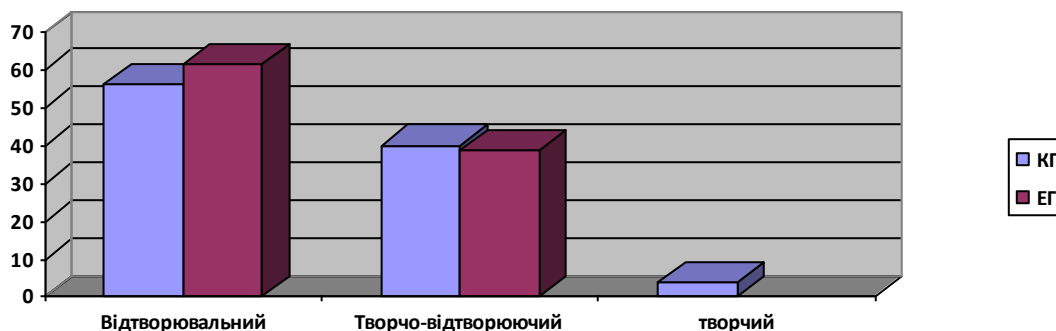


Рис. 2.2. Результати констатувального етапу на основі методики «придумай робота»

Таким чином, можна зробити висновок про те, що більшість ДСДВ відчувають труднощі у вигадуванні. в основному їх оповідання будуються на вже бачених раніше сюжетах. це можуть бути і мультфільми, та художні фільми, казки. Роботам часто даються імена улюблених героїв. ДСДВ не наділяють конкретними якостями своїх персонажів, або образ героя змінюється протягом казки, а дитина навіть не акцентує увагу цьому. наприклад, на запитання вихователя «чому так змінився герой? хіба він був злий? одна дитина знітився, подумав деякий час і відповів: «а я передумав!». часто дитина під час розповідання втрачала сюжетну лінію. наприклад, починав розповідь про те, як його робот вирушив на допомогу другові гасити пожежу, а потім виявляється, що він їхав до бабусі.

Останньою нами була реалізована методика «Чого не вистачає на малюнках? домалюй». Для цього нами була використана серія картинок із відсутніми деталями. ДСДВ пропонувалась серія картинок, на кожній з яких не вистачало якоїсь суттєвої деталі. ДСДВ отримує завдання: як можна швидше визначити, назвати й відтворити відсутню деталь. За допомогою секундоміра фіксується час, витрачений дитиною на виконання всього завдання. Час роботи оцінюється в балах, зазначимо, у цій методиці ДСДВ не забороняється додавати щось своє до малюнків. 8-10 балів – час пошуку всіх елементів, що бракують, зайняв до 30 секунд; 6-7 балів – час пошуку всіх елементів, що бракують,

зайнявши від 31 до 36 секунд; 1-5 балів – час пошуку всіх елементів, що бракують, зайняв, в цілому до 45 секунд.

Після проведення Методики «Чого не вистачає на малюнках? домалюй» ми отримали такі результати в експериментальній та контрольній групах (див. табл. 2.3).

*Таблиця 2.3*

**Результати за методикою «Чого не вистачає на малюнках? домалюй»  
на констатувальному етапі експерименту**

<b>Рівні</b>	<b>Групи</b>	<b>КГ</b>	<b>ЕГ</b>
Відтворювальний (низький) рівень		9 ос. (36%)	10 ос. (38,5%)
Творчо-відтворювальний (середнього) рівня		13 ос. (52%)	13 ос. (50%)
Творчий (високий) рівня		3 ос. (12%)	3 ос. (11,5%)

Отже, після проведення третьої методики «Чого не вистачає на малюнках? домалюй», аналіз результатів даної методики дозволив виявити, що обмеження дитини у процесі виконання завдання за часом негативно відображається на її роботі. ДСДВ починають нервувати, поспішати, перескакувати з однієї картинки на іншу, часто відповідають не думаючи. Тому в обох групах переважають ДСДВ з середнім рівнем 52% та 50% відповідно. Тим не менше, за результатами дослідження можна сказати, що є і ДСДВ з високим рівнем по 3 особи з кожної групи (12% і 11,5%), які витратили на пошук деталі до 30 секунд. З низьким рівнем виявлено 36% ДСДВ в контрольній групі та 38,5% ДСДВ в експериментальній групі.

Унаочнені результати отримані за цією методикою наведені на рис. 2.3.

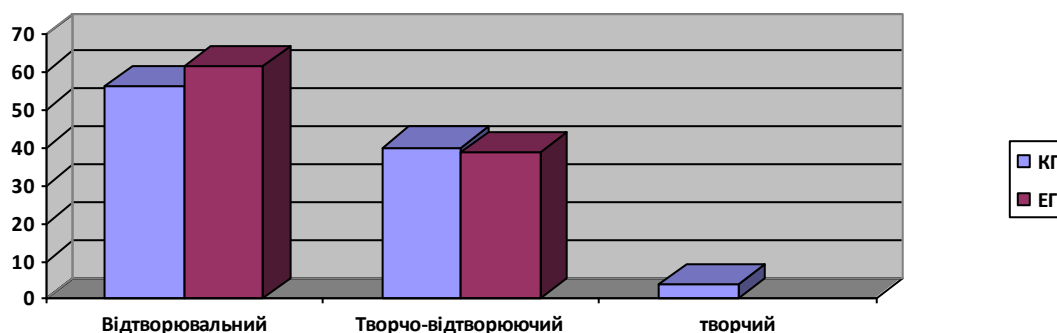


Рис. 2.3. Результати констатувального етапу на основі методики «Чого не вистачає на малюнках? домалюй»

Підсумовуючи результати контрольного етапу експерименту зазначимо, що переважна більшість ДСДВ знаходять на середньому (творчо-відтворювальному) та низькому (відтворювальному) рівнях. Певні з наведених завдань викликали складнощі у дітей, оскільки недостатньо розвинений творчий потенціал обмежував їхні можливості у придумуванні сюжету, у розподілі ролів, наділенні героїв якими-характеристиками, проте навіть якщо розповідь, гра були придумані, то вони не супроводжувалися емоціями ДСДВ.

## **2.2. Упровадження моделі розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку засобами Технології розв'язання винахідницьких завдань**

З урахуванням одержаних результатів констатувального етапу, на формувальному етапі експерименту в освітній процес ЕГ нами було впроваджено модель розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку засобами ТРВЗ, у КГ освітній процес відбувався без змін.

Для цього було реалізовано програму ТРВЗ як засіб розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку у ЗДО. В основу обґрунтування

Програми було покладено затвердження, що відображають значущість розвитку творчого потенціалу ДСДВ.

Зокрема, завдяки розвитку творчого потенціалу ДСДВ:

1. Сприйняття стає більш розвиненим. Діти виявляються здатними назвати форму, що схожа той чи інший предмет. Вони можуть вичленувати у складних об'єктах прості форми та з простих форм відтворити складні об'єкти. ДСДВ здатні впорядкувати групи предметів за сенсорною ознакою – величиною, кольором; виділяти висоту, довжину та ширину;

2. Удосконалюється орієнтація у просторі.

3. Збільшується обсяг пам'яті. Діти запам'ятовують до 7-8 назв предметів. Починає складатися довільне запам'ятовування: діти здатні прийняти завдання на запам'ятовування, пам'ятають доручення дорослих, можуть вивчити невеликий вірш тощо.

4. Починає розвиватися образне мислення. Діти виявляються здатними використовувати прості схематизовані зображення для розв'язання нескладних завдань. Вони можуть будувати за схемою, вирішувати в лабіринті завдання. Розвивається передбачення. На основі просторового розташування об'єктів діти можуть сказати, що відбудеться в результаті їх взаємодії.

5. Продовжує розвиватися уява. Формуються такі його особливості, як оригінальність та довільність. ДСДВ можуть самостійно придумати казку на задану тему.

6. Збільшується стійкість уваги. Дитині виявляється доступною зосереджена діяльність протягом 15-20 хвилин. Він здатний утримувати в пам'яті, при виконанні будь-яких дій, нескладна умова.

Пропонована програма є циклом занять з розвитку творчого потенціалу ДСДВ віком 5-6 років засобами ТРВЗ.

Для дотримання принципу єдності навчання та виховання у ЗДО, спираючись на взаємозв'язок фахівців ЗДО, цикл занять побудований з урахуванням лексичних тем, що вивчаються за «Програмою навчання та виховання в ЗДО». Також заняття у цій програмі побудовані з урахуванням

принципу індивідуалізації, тобто. проведення представлених у програмі ігор та вправ може змінюватись з урахуванням індивідуального рівня розвитку кожної дитини.

Мета програми: розвиток творчого потенціалу ДСДВ за допомогою використання технології ТРВЗ.

Завдання:

1. Формування навичок довільної поведінки.
2. Навчання ДСДВ вмінню висловлювати власні думки.
3. Розвиток сприйняття, спостережливості.
4. Розвиток образного та логічного мислення.
5. Розвиток великої та дрібної моторики.

Форма: заняття з дітьми протягом навчального року раз на тиждень.

Заняття розраховані віком дітей 6-7 років. Тривалість кожного заняття 25-30 хвилин.

Усі заняття мають загальну гнучку структуру, що наповнюється різним змістом. Структура була розроблена з урахуванням вікових особливості дітей.

#### 1. Вступна частина.

Завдання: налаштувати групу на спільну роботу, встановити емоційний контакт між усіма учасниками, підготувати артикуляційний апарат до роботи, покращити ритмування організму, активізувати роботу м'язів очей. Звільнення від тілесних затискачів, згідно з теоретичними положеннями тілесно-орієнтованої психотерапії.

Зміст: дихальні, окорухові вправи, артикуляційна гімнастика, вправи на розвиток м'язів руки, розвиток міжпівкульної взаємодії, на гармонізацію взаємин.

#### 2. Основна частина.

На цю частину припадає основне смислове навантаження всього заняття. До неї входять ігри, вправи та завдання, спрямовані на розвиток пізнавальної діяльності дошкільника.

#### 3. Завершальна частина.

Створення кожного учасника позитивного настрою як результату роботи на занятті, зняття м'язової напруги. Проводиться скринінгова діагностика рівня розвитку творчого потенціалу ДСДВ через спостереження за дитиною та результатами її діяльності під час занять, що допомагає виявити проблеми розвитку дитини (або переконатися в їх відсутності) та дає необхідний матеріал для проведення консультацій батьків та педагогів.

Ця програма здійснюється протягом року.

Заняття представлені у додатку 1.

Заняття побудовані відповідно до технології ТРВЗ.

Методи, що використовуються:

- методи ТРВЗ;
- наочні методи: демонстрація фільмів, відеофільмів;
- практичні методи навчання: вправи, ігровий метод,
- словесні методи навчання: оповідання вихователя, оповідання дітей, читання художніх творів для дітей, бесіди.

У процесі відвідування занять ДСДВ навчаються:

- приймати та розуміти завдання;
- розвивають графічні та математичні навички, здатність до початкових форм узагальнення, класифікації елементарних понять;
- розвивають здатність довільного регулювання діяльності в відповідно до заданих норм.

Приклади таких занять наведені у Додатку А.

Дані наведемо кілька прикладів ігор за методами ТРВЗ для ДСДВ, що були використані нами на заняттях.

Гра «По колу»

Мета: скласти словосполучення

Обладнання: картинки з лексичних тем

ДСДВ сидять навколо столу. Вихователь тримає перегорнуті картки. Перший гравець обирає будь-яку картку, наприклад «кіт», і вигадує якесь словосполучення, припустимо: «Кіт пухнастий». Зображення переходить

до наступного гравця «Кіт ласкавий», «Кіт теплий» тощо, – по черзі кажуть учасники гри, передаючи картинку по колу. Гравець, який назвав останнє словосполучення, залишає картинку «кота» у себе і отримує право вийняти наступну картинку. Переможцем стає власник найбільшої кількості карток.

Гра «Пропозиції з ланцюжка»

Мета: скласти пропозиції...

Обладнання: картинки з лексичних тем.

Хід гри: вихователь порівну поділяє картинки між усіма учасниками гри.

Вихователь викладає на середину столу будь-яку картинку, наприклад собаку. Перший гравець повинен скласти просту пропозицію, використовуючи слово «собака» і слово, проілюстроване верхньою картинкою в його стопці (припустимо слово «шубка»): «У собаки пухнаста шубка». Наклавши «шубку» на «собаку», перший гравець пересуває обидві картинки до другого учасника гри, якому необхідно з'єднати слово «шубка» з першим словом у своїй стопці тощо. Якщо ДСДВ не справляється із завданням, то забирає собі всі картинки, що пересуваються, і кладе їх у свій стопку знизу, а наступному гравцеві передає тільки одну верхню картинку. Переможцем стає той, хто першим залишиться без своїх картинок.

Гра «Забувайлик»

Мета: тренувати увагу, вміння бачити ресурси вирішення проблем.

Попередній етап: ознайомлення ДСДВ із функціями різних предметів.  
Чому ложка? Навіщо двері? Навіщо ніж?

Введення в гру: розповісти (з відповідним висновком) про неуважних людей, які все плутають та втрачають. Запросити ДСДВ надати дружню допомогу таким Забувайликам.

Хід гри: 1-й варіант: вихователь сам бере на себе роль Забувайлика і звертається до інших:

– Ой!

– Що з тобою?

– Я втратив / ла (називає якийсь предмет, наприклад, ніж). Чим я тепер буду (Називає функцію втраченого предмета, наприклад, хліб відрізати)?

Гравці називають ресурси для виконання цієї функції, наприклад: пилкою, сокирою, ліскою, лінійкою; можна рукою відламати. Забувайлик може надати за хорошу пораду невелику винагороду.

2-й варіант: те саме, що в 1-му варіанті, але роль Забувайлика надається по черзі всім ДСДВ. Вихователь може почати гру попросити дітей, щоб вони загадали втрачений предмет. Потім він призначає Забувайлика одного з дітей. Відповідачем можна призначити, скажімо, сусідню дитину. Тоді він після вдалої відповіді стає Забувайдиком і звертається до наступного по ланцюжку учасника гри. Таким чином забезпечується участь кожної дитини. Але решті швидко набридає чекати своєї черги. Можна не призначати відповідача, нехай на запитання Забувайлика відповідають усі охочі, після чого роль Забувайлика переходить до наступного ланцюжка гравця. Але тоді не всі братимуть активну участь у грі. Можна також об'єднати обидва підходи, коли першим повинен відповісти, наприклад, сусід, інші можуть доповнити. Тоді Забувайлик може оцінити відповіді та вибрати найкращу. А той, хто дав кращу відповідь стає сам Забувайликом.

Гра «Вгадай, що я загадала»

Наприклад: вихователь загадує слово «Слон», ДСДВ задають питання (Це живе? Це рослина? Це тварина? Воно велике? Воно живе в спекотних країнах? Це слон?), вихователь відповідає тільки «так» чи «ні», поки діти не вгадають задумане.

Коли ДСДВ навчаться грати у цю гру, вони починають загадувати слова один одному. Це можуть бути об'єкти: «Шорти», «Машина», «Гриб», «Квітка» тощо.

Гра «Чорне-біле»

Вихователь піднімає картку із зображенням білого будиночка, і діти називають позитивні якості об'єкта, потім піднімає картку із зображенням чорного будинку та ДСДВ перераховують негативні якості. (Приклад: «Книга».

позитивне – з книг дізнаєшся багато цікавого; негативне – вони швидко рвуться тощо). Можна розбирати як об'єкти: «Гусениця», «Стілець», «Цукерка» тощо.

Гра «Фантазія»

Ціль: розвивати вміння знаходити ресурси предметів, замінювати їх на інші предмети.

Хід: ДСДВ. Уявіть собі, якщо на землі зникнуть...

- усі гудзики. Чим їх можна замінити? (липучками, кнопками, гачками, замками);
- всі підручники;
- всі сірники;
- ручки;
- ластики.

### **2.3. Порівняльний аналіз результатів наукового дослідження**

Після часткової реалізації Програми було проведено повторне діагностичне дослідження за тими ж методиками, що і на констатуючому етапі.

При проведенні першої методики «Запам'ятай та розтав крапки» на констатувальному етапі експерименту ми отримали наступні результати: Відсоток ДСДВ з низьким рівнем в експериментальній групі зменшився на 14,6%. Натомість як в КГ різниця майже не суттєва (4%). Щодо середнього рівня, то він став більшим у на 7,8,% у ЕГ, проте у КГ лише на 4%. Високий рівень залишився без змін у КГ. Говорячи про ЕГ можемо сказати, що він збільшився на 7,6%. (див. табл. 2.4).

**Результати за методикою «запам'ятай та розстав крапки»  
на контрольному етапі експерименту**

<b>Рівні</b>	<b>Групи</b>	<b>КГ</b>	<b>ЕГ</b>
Відтворювальний (низький) рівень		9 ос. (36%)	6 ос. (23,1%)
Творчо-відтворювальний (середнього) рівня		14 ос. (56%)	15 ос. (57,8%)
Творчий (високий) рівня		2 ос. (8%)	5 ос. (19,1%)

Отже, можемо дійти висновку, що діти працювали більш зосереджено, намагалися охопити поглядом усі крапки і при відтворенні ставили їх рішуче та швидко. Наочно результати дослідження представлені на гістограмі (див. рис. 2.4).

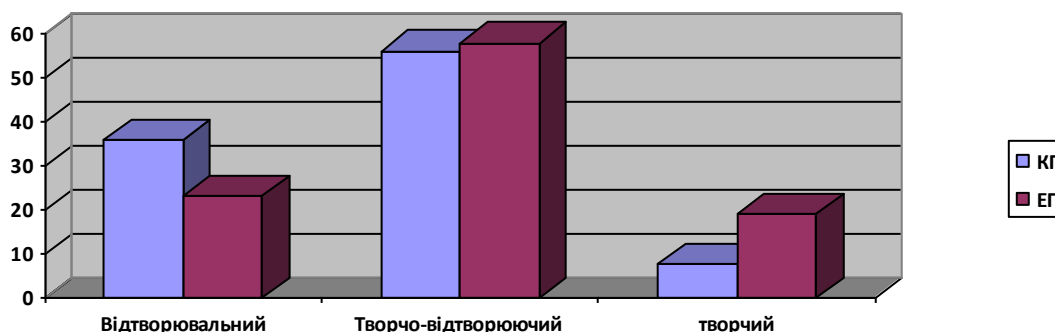


Рис. 2.4. Результати контрольного етапу на основі методики «запам'ятай та розстав точки»

Після проведення другої методики «Придумай робота», отримали нами були результати наведені в таблиці 2.5.

### Результати за методикою «придумай робота» на контрольному етапі експерименту

Рівні	Групи	КГ	ЕГ
Відтворювальний (низький) рівень		14 ос. (56%)	10 ос. (38,5%)
Творчо-відтворювальний (середнього) рівня		10 ос. (40%)	13 ос. (50%)
Творчий (високий) рівня		1 ос. (4%)	3 (11,5 %)

Отримані результати засвідчили, що показники КГ взагалі не змінилися, натомість як показники ЕГ суттєво зросли на середньому рівні на 11,5% та – 11,5 % з'явилися на творчому (високому рівня), позаяк до експерименту його зовсім не було. Щодо низького рівня, то він зменшився на 23%.

Зазначимо, що ДСДВ почали швидше та якісніше створювати роботів і надавати їм конкретніших якостей своїх персонажів. Дуже рідко ДСДВ під час розповіді втрачали сюжетну лінію. Наочно результати проведення методики, що описується, представлені на гістограмі (див. рис. 2.5).

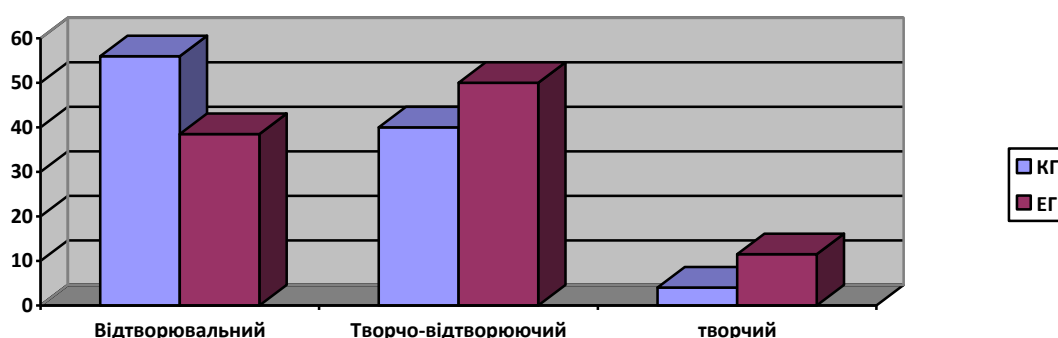


Рис. 2.5. Результати контрольного етапу на основі методики «придумай робота»

Аналіз результатів проведення третьої методики «Чого не вистачає на малюнках? домалюй» наведено в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

**Результати за методикою «Чого не вистачає на малюнках? домалюй»  
на контрольному етапі експерименту**

Рівні	Групи	КГ	ЕГ
Відтворювальний (низький) рівень		10 ос. (40%)	6 ос. (23,1%)
Творчо-відтворювальний (середнього) рівня		13 ос. (52%)	14 ос. (53,8%)
Творчий (високий) рівня		2 ос. (8%)	6 ос. (23,1%)

Отримані дані проілюстрували, що у ЕГ переважають ДСДВ із середнім рівнем 14 (53,8%). Тим не менш, за результатами дослідження можна сказати, що стали переважати і ДСДВ з високим рівнем сприйняття 6 (23,1%) осіб, які витратили на пошук деталі, що бракує, до 30 секунд. Серед ДСДВ 6 (23,1%), яким знадобилося 45 секунд для того, щоб знайти ці деталі, що говорить про низький рівень розвитку сприйняття. Щодо результатів контрольної групи, то відсотковий показник середнього рівня не змінився, натомість як високий зменшився на 4% і відповідно показник ДСДВ з низьким рівнем зріс на 4%.

Унаочнені результати представлено на рис. 2.6.

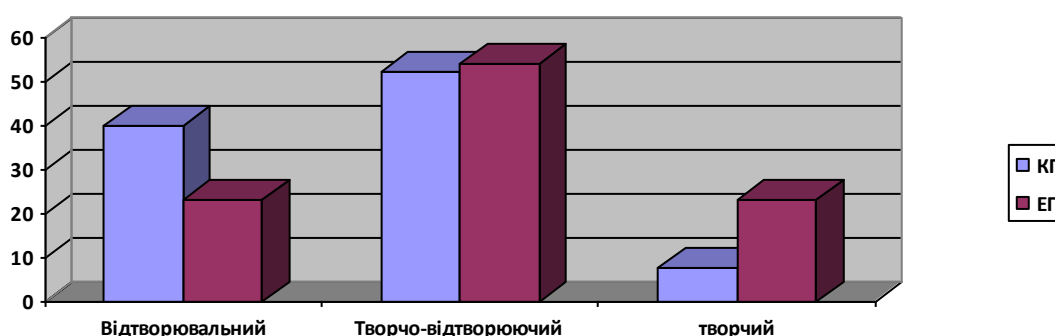


Рис. 2.1. Результати контрольного етапу на основі методики «Чого не вистачає на малюнках? домалюй»

За співвіднесення результатів проведених досліджень на констатуючому та контрольному етапах видно позитивну динаміку у розвитку творчого потенціалу ДСДВ. Порівняльну таблицю результатів наведено нижче (див. табл. 2.7).

Таблиця 2.7.

**Порівняльна таблиця зведених даних показників  
за констатувальним та контрольним етапами (у%)**

Рівні	Методика «Запам'ятай та розтав крапки»				Методика «Придумай робота»				Методика «Чого не вистачає на малюнках? Домалюй»			
	КГ		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	
Відтворювальний (низький) рівень	10 ос. (40%)	9 ос. (36%)	10 ос. (38,5%)	6 ос. (23,1%)	14 ос. (56%)	14 ос. (56%)	16 ос. (61,5%)	10 ос. (38,5%)	9 ос. (36%)	10 ос. (40%)	10 ос. (38,5%)	6 ос. (23,1%)
Творчо-відтворювальний (середній) рівня	13 ос. (52%)	14 ос. (56%)	13 ос. (50%)	15 ос. (57,8%)	10 ос. (40%)	10 ос. (40%)	10 ос. (38,5%)	13 ос. (50%)	13 ос. (52%)	13 ос. (52%)	13 ос. (50%)	14 ос. (53,8%)
Творчий (високий) рівня	2 ос. (8%)	2 ос. (8%)	3 ос. (11,5%)	5 ос. (19,1%)	1 ос. (4%)	1 ос. (4%)	-	3 ос. (11,5%)	3 ос. (12%)	2 ос. (8%)	3 ос. (11,5%)	6 ос. (23,1%)

Отже, як бачимо показники КГ майже не змінилися за всіма методиками у відповідності до контрольного етапу. Лише інколи показники збільшувались або зменшувались на 4%, що свідчить скоріш про настрої ДСДВ в день тестування, а не про реальні зміни показників. Натомість як показники ЕГ покращились, так на творчому (високому) рівні вони зросли від 7,6% до 11,5% за всіма методиками. На творчо-відтворювальному (середньому) від 3,8 % до 11,5% за всіма методика. У відповідності до цього відтворювальний (низький) рівень зменшився від 15,4% до 23%, що є суттєвим з огляду на коротку тривалість експерименту.

Означені результати дають підстави зробити висновок про те, що реалізація моделі розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку засобами ТРВЗ є ефективною.

## Висновки до розділу 2

З метою перевірки ефективності розробленої нами моделі розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку засобами ТРВЗ було проведено педагогічний експеримент на базі Закладу дошкільної освіти (ясла-садок) № 1 «Ромашка» Сумської міської ради. Дослідження передбачало залучення до педагогічного експерименту двох груп старших дошкільників ЗДО: «Калинка» – експериментальна група (ЕГ) та «Білосніжка» – контрольна група (КГ). Ці групи у своєму складі мають 26 дітей (ЕГ) та 25 дітей (КГ) відповідно.

У відповідності до завдань дослідження було визначено критерії, показники та рівні розвитку творчого потенціалу ДСДВ. Як основні критерії щодо рівня сформованості творчого потенціалу ДСДВ нами обрані креативний критерій, вольовий критерій, мотиваційний критерій. Дані критерії визначають рівні сформованості творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку, а саме: відтворювальний, творчо-відтворюючий та власне творчий.

Зважаючи на виділені вище критерії та показники діагностичне дослідження проводилося з використанням наступних методик: методика «запам'ятай та розтав крапки»; методика «придумай робота»; методика «чого не вистачає на малюнках? домалюй».

За результатами контрольного етапу експерименту було виявлено, що переважна більшість ДСДВ знаходяться на середньому (творчо-відтворювальному) та низькому (відтворювальному) рівнях.

З урахуванням одержаних результатів констатувального етапу, на формувальному етапі експерименту в освітній процес ЕГ було впроваджено модель розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку засобами ТРВЗ, у КГ освітній процес відбувався без змін. Для цього було реалізовано програму ТРВЗ як засіб розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку у ЗДО. Цикл занять розрахований для дітей віком 6-

7 років. Тривалість кожного заняття 25-30 хвилин та застосовано ігри за методами ТРВЗ для ДСДВ.

Після часткової реалізації Програми було проведено повторне діагностичне дослідження за тими ж методиками, що і на констатуючому етапі.

За співвіднесення результатів проведених досліджень на констатуючому та контрольному етапах видно позитивну динаміку у розвитку творчого потенціалу ДСДВ, а саме показники КГ майже не змінилися за всіма методиками у відповідності до контрольного етапу. Лише інколи показники збільшувались або зменшувались на 4%, що свідчить скоріш про настрій ДСДВ в день тестування, а не про реальні зміни показників. Натомість як показники ЕГ покращились, так на творчому (високому) рівні вони зросли від 7,6% до 11,5% за всіма методиками. На творчо-відтворювальному (середньому) від 3,8% до 11,5% за всіма методиками. У відповідності до цього відтворювальний (низький) рівень зменшився від 15,4% до 23%, що є суттєвим з огляду на коротку тривалість експерименту.

## ВИСНОВКИ

У кваліфікаційному дослідженні подано теоретичне узагальнення та практичне вирішення проблеми розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку засобами ТРВЗ, що полягало в теоретичному обґрунтуванні, розробці та експериментальній перевірці моделі, яка забезпечить ефективне розв'язання означеної проблеми.

Проведене дослідження дало змогу сформулювати наступні висновки:

1. Здійснено дефінітивну характеристику поняттєвого апарату дослідження. На основі аналізу теоретико-методичних джерел нами було проаналізовано дефініцій таких понять як «творчість», «обдарованість», «творчі здібності», «креативність», «потенціал», «розвиток», «творчий потенціал», що є засадними в галузі педагогіки, дошкільної педагогіки, психології та інших суміжних наук, дотичних до проблеми цього дослідження. Визначено, що категорія «творчість» формулюється як створення нового (оригінального, нестандартного) продукту; поняття «творчий потенціал» характеризується як багатопланова структура, що включає комплекс здібностей, особистісні якості та емоційно-вольову сферу особистості. Відповідно до цього головним поняттям роботи було визначено творчий потенціал дітей старшого дошкільного віку як багатопланову, багатоелементну структуру, що включає комплекс здібностей, особистісні якості та емоційно-вольову сферу особистості, що в сукупності забезпечує розвиток та формування творчої особистості дитини.

2. Проаналізовано сучасний стан розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку через здійснення аналізу чинних освітніх програм розвитку дітей дошкільного віку. Виявлено, що вони тією чи іншою мірою торкаються проблеми розвитку творчого потенціалу, проте не ілюструють конкретних засобів для досягнення цієї мети, не несуть системного характеру, що, у свою чергу, знижує їх ефективність у цьому напрямі, тому потребують

визначення конкретних засобів розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку.

Визначено особливості використання ТРВЗ для розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку. З'ясовано, що засоби ТРВЗ покликані не змінювати організацію традиційної освітньої системи розвитку дітей старшого дошкільного віку, а сприяти перегляду підходу до навчання та виховання максимально збільшивши їх ефективність. Доведено, що системне використання засобів ТРВЗ сприятиме підвищенню рівня творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку. Охарактеризовано основні функції ТРВЗ з фокусом на ДСДВ, сформульовано й охарактеризовано основні принципи ТРВЗ, а також визначено та описано методи ТРВЗ для роботи з ДСДВ (метод мозкового штурму, метод морфологічного аналізу, метод фокальних об'єктів, метод каталогу, метод особистісної аналогії, метод моделювання маленькими чоловічками, методика типових прийомів фантазування, метод «Золотої рибки», метод «Снігового кома»).

3. Теоретично обґрунтовано та розроблено модель розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку засобами ТРВЗ. Встановлено, що означена модель складається з цільового, змістовного, організаційно-практичного, оцінно-критеріального компонентів. Цільовий компонент включав в себе цілі (вони ж є і кінцевим прогнозованим результатом її реалізації), також принципи і завдання розвитку творчого потенціалу ДСДВ засобами ТРВЗ; змістовий компонент – функції та зміст педагогічної діяльності для розвитку творчого потенціалу ДСДВ; організаційно-практичний компонент – етапи (початковий, процесуальний, результативний), форми, методи, умови розвитку творчого потенціалу ДСДВ; оцінно-критеріальний компонент – критерії, показники (мотиваційний, креативний, вольовий) та рівні (відтворювальний, творчо-відтворювальний, творчий) розвитку творчого потенціалу ДСДВ засобами ТРВЗ.

4. Експериментально перевірено ефективність впровадження моделі розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку засобами ТРВЗ.

Як основні критерії щодо рівня сформованості творчого потенціалу ДСДВ нами обрані креативний критерій, вольовий критерій, мотиваційний критерій. Дані критерії визначають рівні сформованості творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку, а саме: відтворювальний, творчо-відтворюючий та творчий.

Зважаючи на виділені вище критерії та показники діагностичне дослідження проводилося з використанням наступних методик: методика «запам'ятай та розстав крапки»; методика «придумай робота»; методика «чого не вистачає на малюнках? домалюй».

Педагогічний експеримент проводився на базі Закладу дошкільної освіти (ясла-садок) № 1 «Ромашка» Сумської міської ради. Дослідження передбачало залучення до педагогічного експерименту двох груп дітей старшого дошкільного віку ЗДО: «Калинка» – експериментальна група та «Білосніжка» – контрольна група. Ці групи у своєму складі мають 26 дітей (ЕГ) та 25 дітей (КГ) відповідно.

За результатами констатувального етапу експерименту було виявлено, що переважна більшість ДСДВ знаходяться на середньому (творчо-відтворювальному) та низькому (відтворювальному) рівнях.

З урахуванням одержаних результатів констатувального етапу, на формувальному етапі експерименту в освітній процес ЕГ було впроваджено модель розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку засобами ТРВЗ, у КГ освітній процес відбувався без змін. Для цього було реалізовано програму ТРВЗ як засіб розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку у ЗДО. Цикл занять розрахований для дітей віком 6-7 років. Тривалість кожного заняття 25-30 хвилин та застосовано ігри за методами ТРВЗ для ДСДВ.

Після часткової реалізації Програми було проведено повторне діагностичне дослідження за тими ж методиками, що і на констатуючому етапі.

За співвіднесення результатів проведених досліджень на констатуючому та контрольному етапах видно позитивну динаміку у розвитку творчого

потенціалу ДСДВ, а саме показники КГ майже не змінилися за всіма методиками у відповідності до контрольного етапу. Лише інколи показники збільшувались або зменшувались на 4%, що свідчить скоріш про настрої ДСДВ в день тестування, а не про реальні зміни показників. Натомість як показники ЕГ покращились, так на творчому (високому) рівні вони зросли від 7,6% до 11,5% за всіма методиками. На творчо-відтворювальному (середньому) від 3,8 % до 11,5% за всіма методиками. У відповідності до цього відтворювальний (низький) рівень зменшився від 15,4% до 23%, що є суттєвим з огляду на коротку тривалість експерименту.

Проведене дослідження не претендує на повне і всебічне розкриття всіх аспектів проблематики дослідження. Перспективний напрямок для майбутніх наукових розвідок вбачаємо у розробці методичних рекомендацій для батьків щодо розвитку творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку засобами ТРВЗ.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альтшуллер Г.С. Творчество как точная наука. М.: Советское радио, 1979. 103 с.
2. Антонішева В.Л. Визначення сутності поняття креативності в психолого-педагогічній науці. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*: зб. наук. праць. 2010. Вип. 14, книга II. С. 11–18.
3. Антонова О.Є. Педагогічна креативність у структурі педагогічної обдарованості вчителя. *Нові технології навчання* : [наук.-метод. зб. Ін-ту інноваційних технологій і змісту освіти МОНМС України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки]. У 2-х ч. Київ-Вінниця, 2011. Вип. 69. Ч. 2. С. 11–17.
4. Артимо́вєць А.П., Литвиненко С.А. Теоретичний аналіз проблеми творчого мислення *Збірник наукових праць РДГУ*. 2014. № 3. С.22–25.
5. Богат В. ТРВЗ: основні положення: [про наук. концепцію теорії розв'язання винахідницьких задач]. *Дошкільне виховання*. 2005. № 7. С. 18.
6. Борщ Р.М., Самойлик Д.В. Програм художньо-естетичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку «Радість творчості». Тернопіль: Мандрівець, 2017. 72 с.
7. Выготский Л.С. Мышление и речь: Собрание сочинений. М.: Педагогика, 1984. 370 с.
8. Гилфорд Дж. Три стороны интеллекта / Дж. Гилфорд; пер. с англ. Э.А. Голубевой *Психология мышления* / ред. А.М. Матюшкина. Москва: Прогресс, 1965. С. 443–456.
9. Гопка О.М. Творчий потенціал особистості як наукова категорія, 2016. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/17853/Gopka.pdf?sequence=1>
10. Дерев'яна Л. Креативність як складова професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів. URL: *Вісник Львів. ун-ту*. 2009. (Серія «Педагогіка»).

Вип. 25. Ч. 4. С. 168–174. URL:  
[http://www.nbuu.gov.ua/old\\_jrn/natural/vlnu/Ped/2009\\_25-4/21\\_Dereviana.pdf](http://www.nbuu.gov.ua/old_jrn/natural/vlnu/Ped/2009_25-4/21_Dereviana.pdf)

11. Дубасенюк О.А. Креативний підхід до професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів. *Креативна педагогіка*. 2011. № 4. С. 23–28.
12. Закалик Г.М., Терлецька Ю.М., Шувар Н.М. Психологія розвитку та успіху особистості. Львів: Львівська політехніка, 2019. 488 с.
13. Закалик Г.М., Іванюк У.В., Левченко Ю.І. Розвиток творчого потенціалу у старших дошкільників. *Питання психології*. №1 (59) 2021. URL:  
<http://visnyk.nuou.org.ua/article/view/226176>.
14. Зарицька В.Г., Бухлова Н.В. Концептуальні моделі навчання обдарованих учнів та розвитку їх творчого потенціалу. URL:  
[https://docs.google.com/document/edit?id=13fddZDj3dONC9d1ctbKmB\\_VaEQFvMImdl7SXmn9-olk&hl=en](https://docs.google.com/document/edit?id=13fddZDj3dONC9d1ctbKmB_VaEQFvMImdl7SXmn9-olk&hl=en)
15. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень: Колективна монографія / За ред. В. Моляко, О. Музики. Житомир: Рута, 2006. 320 с.
16. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. Житомир: Вид-во Рута, 2006. 320 с.
17. Калошин В.Ф., Гоменюк Д.В., Сушенцева Л.Л. Розвиток творчості учнів: методичний посібник. Харків: Основа, 2008. Вип. 8 (68). 112 с.
18. Костюк Г.С. Здібності та їх розвиток у дітей. К.: Основи, 2006. 80 с.
19. Кріпакова С. Використання функціонально-системного підходу, як методу ТРВЗ, в початковій школі. URL: <http://sichneva2016.jimdo.com>.
20. Маршицька В.В., Орлова Г. В. Теоретичні основи формування креативності у дітей старшого дошкільного віку. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2015. Вип. 19(1). С. 363–372.
21. Медведєва Н. Виявлення творчого потенціалу. Стратегії реалізації задуму. *Психолог*. 2006. № 40. С. 12–15.

21. Моляко В.О. Психологічна теорія творчості *Обдарована дитина*. 2004. а № 6. С. 2–9.
22. Мостепанюк В., Пасічна К. Розвиток креативності методами ТРВЗ. *Палітра педагога*. 2007. № 4. С. 17.
23. Накладова М.В. Розвиток креативного мислення учнів початкових класів че-рез використання ігрових завдань та інтерактивних технологій URL: <http://chito.in.ua/rozvitok-kreativnogo-mislennya-uchniv-pochatkovih-klasiv-chere.html>
24. Нечипорук Н.І., Томей О.П. Розвивальні ігри для дошкільників. Х.: Видавнича група «Основи», 2007. 192 с
25. Овчаров С.М. Основоположні принципи розвитку креативності майбутніх учителів *Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі*: [монографія] / за ред. О.А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 284 с.
26. Павленко В.В. Проблемні ситуації: поняття і типи. *Нові технології навчання*: зб. наук. праць. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. Київ, 2014. Вип. 83. С. 196–202.
27. Павленко В.В. Розвиток креативності молодших школярів як педагогічна проблема *Проблеми освіти*: Наук-метод. зб. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. Київ, 2015. Вип. 85. С. 152-158.
28. Павленко В.В. Креативність учителя як чинник розвитку педагогічної творчості *Формування дидактичної компетентності педагогів дошкільної та початкової освіти*: збірник науково-методичних праць / за заг. ред. В.Є. Литнєва, Н.Є. Колесник, Т.В. Наумчук. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. С. 145–150.
29. Програми розвитку дітей дошкільного віку. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>.
30. Проценко О. Розвиток здібностей та обдарувань у дошкільників. К.:

- Шкільний світ, 2011.
31. Распопова Т.В. Розвиток креативного мислення учнів молодших класів за допомогою дидактичної гри *Початкове навчання та виховання*. 2011. № 16–18. С. 272–274.
  32. Ребрій О.В. Сучасні концепції творчості у перекладі: монографія: Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2012. 375 с. URL: <http://ekhnuir.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/8879/2/monograph-2012.pdf>.
  33. Розвиток креативного мислення учнів початкових класів. URL: <http://klasnaocinka.com.ua/ru/article/rozvitok-kreativnogo-mislennya-uchniv-rochatkovikh.html>
  34. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості: [підручник]. К.: Міленіум, 2006. 344 с.
  35. Станіславчук І.М. Розвиток креативного мислення учнів початкових класів через використання творчих завдань: навч.-метод. посіб. Вінниця, 2017. 41 с.
  36. Сухомлинський В.О. Розумове виховання і освіта підлітка. К.: Радянська школа, 1977. Т. 3. 670 с.
  37. Танабаш Л. Креативність або творчі здібності. *Математика в школах України*. № 11. С. 8–10.
  38. Творча особистість – головна мета виховання. *Освіта ua*: освітній портал. URL: <http://osvita.ua/school/method/upbring/1476/>
  39. Ткаченко Л.М. Сучасне заняття в закладі дошкільної освіти з використанням технології ТРВЗ. *Інноваційні технології в дошкільній освіті*: збірник абстрактів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Переяслав-Хмельницький, 28-29 березня 2018 р. / за заг. ред. Л.О. Калмикової, Н.В. Гавриш. Переяслав-Хмельницький: ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2018. С. 140–142.

40. Хамм О. Теоретичні основи формування креативного мислення майбутнього вчителя. *Наукові праці МАУП*. 2012. Вип. 2 (33). С. 255–259. URL:  
[http://www.nbuu.gov.ua/old\\_jrn/Soc\\_Gum/Npmaup/2012\\_2/pdf\\_files/255-259.pdf](http://www.nbuu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Npmaup/2012_2/pdf_files/255-259.pdf).
41. Шапар В.Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків: Прапор, 2005. 640 с.
42. Шахіна І.Ю., Цимбал Т.О. Формування креативного мислення молодших школярів у процесі навчання. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: «Педагогічні науки»*, 2018. URL: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/2927>
43. Шевченко О. Творчі здібності учнів на уроках і в позакласний час *Відкритий урок*. К. 2010. № 3. С.16–23.
44. Юхимець Т.О. Виховуємо творчу особистість. *Постметодика*. 2009. № 1. С. 27–34.
45. Baker K.R. The nursery school fosters creativity *Education*. Vol. 37. No. 8. P. 467–473.
46. Givens P.R. Creativity and the Gifted Child *Educational Theory*. 1963. Vol. 13. No. 2. P. 128–131.
47. Guilford J.P. Creativity: yesterday, today, tomorrow *Journal of Creative Behavior*. 1967. Vol. 1. P. 3–14.
48. Knipner S. Characteristics of gifted child *Education*. Vol. 88. No. 1. P. 22–24.
49. Woodman R.W. Creativity as construct in personality theory. *Journal of Creative Behavior*. 1981. Vol. 15. P. 42–66.

## ДОДАТКИ

### Додаток А

Заняття 1. Тема «Врятуймо зачаровану принцесу»

Мета: створення умов активного застосування навичок, отриманих раніше, розвивати вміння знаходити нестандартні підходи до вирішення поставлених завдань.

Завдання: 1. Освітні: Закріпити знання дітей про казки; про стани речовин, знання цифр та геометричних фігур; активізувати словниковий запас дітей; розвивати зв'язне мовлення ДСДВ; сприяти розвитку інтересу дітей до навколишнього світу; систематизувати знання дітей про явища природи, навчати виділяти відмітні ознаки шляхом порівняння.

Виховні: виховувати інтерес до художньої літератури, уміння співпереживати, бажання допомагати у біді.

Розвиваючі: розвивати вміння знаходити нестандартні підходи до вирішення завдань; тренувати аналітичне мислення, увагу, знаходити оригінальні рішення.

Методи: ігровий, наочний, словесний, практичний.

Прийоми: бесіда, художнє слово, фізичні хвилини, пояснення, заохочення, самостійна діяльність дітей.

Сучасні педагогічні технології:

1. ТРВЗ – технології
2. Здоров'язберігаючі технології
3. Технології дослідницької діяльності
4. Інформаційно-комунікативні технології
5. Соціо-ігрові технології

Матеріал та обладнання:

Демонстраційний: презентація, будиночок, глечик з водою, шматочки цукру, лимон ложка.

Роздатковий матеріал: картки з цифрами та предметними картинками, олівці, альбомні листи на кожну дитину з малюнком геометричною фігурою.

Словникова робота: інгредієнти.

Індивідуальна робота: допомога дітям, знаходження визначень.

Попередня робота: Читання та обговорення українських народних та авторських казок. Загадування та відгадування загадок. Вирішення логічних, математичних завдань.

Сюжетно-рольові ігри за казками: «Теремок» У ході освітньої діяльності поєднуються різні форми роботи:

- групова;
- індивідуальна.

#### Хід заняття

Здійснюється зміна динамічних поз під час спільної діяльності.

Зібралися діти у коло зліва – друг і праворуч – друг.

Разом за руки візьмемося і один одному усміхнемося.

Діти, давайте подаруємо посмішки нашим гостям.

Слайд №1. Поверніться до них, посміхніться та побажайте доброго дня!  
Молодці діти, а тепер підійдіть до мене.

Слайд №2 (Зображення замку).

Вихователь: Діти, подивіться, який гарний замок. Як ви вважаєте, хто в ньому живе?

Відповіді дітей.

Вихователь: Так, в ньому живе прекрасна принцеса. Слухайте її історію. В одному казковому замку жила була принцеса. Як ви вважаєте, яка вона була?

Відповіді дітей.

Вихователь: Так, вона була добра, мила, чарівна, щедра, довірлива тощо. Присядьте на стільці, я розповім вам її історію. В одному чудовому замку жила принцеса. Зачарувала її зла чаклунка. Принцеса заснула міцним сном і ніхто не може її розбудити. Зачинилися всі вікна та двері міцно-міцно і навіть промінь сонця не може потрапити туди.

Слайд №3 (Зображення сплячої принцеси).

Вихователь: Діти, а як ви вважаєте, що можна зробити, щоб врятувати принцесу.

Відповіді дітей. (Приклад: «перемогти злу чаклунку», «вирішити завдання»)

Вихователь: Пам'ятаєте ми читали з вами казку «Чарівник Смарагдового міста»? Що треба було зробити Еллі, щоб потрапити додому в Канзас?

Відповіді дітей.

Вихователь: Звісно, допомогти трьом героям казки. Може й наша принцеса прокинеться, якщо ми комусь допоможемо? Але щоб дізнатися кому ми маємо допомагати, треба відгадати загадку. Хто жакхливіший за всіх звірів? Вуха у кого – довші? У городі їсть моркву, і капустаєне листя, тікати вміє спритно, Якщо зустрієне раптом лисицю. Сильно очима косить, усіх боїтьєся та тремтить.

Діти: Заєць

Вихователь: Правильно. Слайд №4 (Мокрий, сумний заєць).

Вихователь: Тут мокрий та сумний заєць. Хлопці, як ви думаєте, чому заєць мокрий? Діти: Він купався, в калюжу наступив, звалився в річку, потрапив під дощ. Обговорення з дітьми протиріч у погоді

Вихователь: Діти, як на вашу думку, дощ – хороший чи поганий?

Вихователь: Що хорошого у дощі? (Відповіді дітей: все росте, свіже повітря після дощу)

Вихователь: А що поганого у дощі?

Діти: Можна захворіти

Вихователь: Отже, виходить, що в дощі є хороше і погане. Ми говоримо, що дощ – це добре тоді, коли, і дощ для нас це погано, коли...

Вихователь: А сонце яке, добре чи погане?

Вихователь: Дивлячись коли, дивлячись для кого і для чого. Діти, що гарного у сонці? (Відповіді дітей: воно лагідне, тепле, від нього світло)

Вихователь: А що поганого може бути у сонці?

Діти: Коли спекотно – голова болить і пити хочеться; всі квіти зав'януть.

Вихователь: Виходить, у сонці теж є щось хороше та щось погане.

Вихователь: Як ми можемо допомогти зайцю? Висушити, зігріти ковдру, покласти на сонечко.

Вихователь: Давайте його зігріємо теплими словами. (Діти називають зайця ласкаво) Молодці діти, але він все одно сумує чомусь. А, виявляється, він зовсім забув з якої казки до нас потрапив. Згадайте, які казки знаєте, де головний герой заєць?

Діти: «Зайчина хатинка», «Колобок» тощо. Слайд № 7 (Веселий заєць).

Вихователь: Дивіться, який веселий заєць, він згадав, що прийшов з казки «Зайчина хатинка», і на жаль йому пора повертатися. Давайте попрощаємось із ним.

Вихователь: Ми допомогли зайчику, зігріли його теплими словами, згадали казки, де він був головним героєм і він щасливим пострибав у свою казку. Вихователь: Встаньте на ноги і уявіть, що ми опинилися в чарівному лісі, біля чарівного замку з нашою зачарованою принцесою, і ви перетворилися на рослини. Подумайте, хто якою рослиною хотів би стати? Хтось дубом, хтось травинкою, може хтось хоче бути квіточкою. А тепер уявіть собі, що подув теплий вітерець, як ваша рослина реагуватиме (варіанти: сильний вітер, дощ, сніг тощо).

Вихователь: Молодці, сідайте і послухайте загадку про наступного казкового героя. У батька є хлопчик дивний, не звичайний, дерев'яний, на землі та під водою шукає ключик золотий, усюди ніс сує свій довгий... Хто ж це? Звичайно-Буратіно! Слайд №9 (зображення сумного Буратіно).

Вихователь: Подивіться він сумує. Напевно Мальвіна знову поставила йому складні завдання. Допоможемо їх вирішити? За кожну правильну відповідь на екрані з'являтиметься буква. Слайди №10-16 (літери).

1. У Колі та Марини. Чотири мандарини. З них у брата – три. А скільки у сестри?

2. Якось четверо хлопців із гори покотилися. Двоє в саночках сидять, Скільки у сніг впали?

3. До класу увійшла Марина, А за нею – Ірина, А потім прийшов Гнат. Скільки стало всіх дітей?

4. Два курчати стоять, два в шкаралупці сидять. Скільки буде дітей у квочки моєї?

5. Шість веселих ведмежат За малиною поспішають. Але один малюк утомився, від товаришів відстав. А тепер відповідь знайди: Скільки ведмедиків попереду?

6. У Оленки в гостях Два курчати в лаптях, півник у чобітках, курочка в сережках, селезень у кафтані, качка в сарафані, а корова у спідниці, теплому кожушки. Скільки гостей?

Вихователь: Допомогли ми Буратіно вирішити завдання. Слайд №17 (Веселий Буратіно)

Вихователь: Побіг і він у свою казку, а нам подарунок залишив картки з картинками. (На столі розкладені картки цифрами вгору) Вибирайте собі по одній, пограємо у гру «Теремок», але не простий, героями нашої казки будуть предмети. Ставайте у чергу, на кожній картці у вас номер черги. Стати по порядку. Одна дитина буде ведучою – господар теремка, а інші підходять до теремка і просяться в нього.

– Тук, тук, хто живе в теремочці?

– Я, Гітара. А ти хто?

– А я – вудка. Пусти мене до себе?

– Якщо скажеш, чим ти схожий на мене, то пуцу. Гість має порівняти обидва малюнки, виявити загальні ознаки та назвати їх. Наприклад, і гітари і вудка виготовлені з дерева. Або й у гітари, й у вудки є струна – мотузочка.

Після цього гість поміщає в будиночок картку і вступає в гру наступний учасник гри.

Вихователь: Ось і пограли. Ой хто це? Слайд № 18. (Царівна – жаба)

Відповіді дітей: Царівна – жаба.

Вихователь: Правильно – Царівна-жаба. Знаєте, чому вона така сумна? Цар придумав нове завдання: приготувати за його рецептом страву – небачене, заморське, із спекотних країн привезене. А царівна-жаба рецепт зрозуміти не може, незнайомою мовою написано. Може, ми з вами розберемося? (Читання схеми рецепту).

Давайте пройдемо до столу і подивимося, що у нас є. Слайд №19 (рецепт лимонаду). На столі потрібні інгредієнти, посуд. Приготування лимонаду за рецептом-схемою.

Вихователь: Допомогли ми царівні – жабі, але щось вона не посміхається. Давайте розсмішимо, покажемо веселий танець. Презентація №2. (Фізхвилинка «Веселе болото») Слайд № 22 (Весела царівна – жаба).

Вихователь: Ось і ми допомогли казковим героям. Настав час і до замку повертатися, подивитися чи прокинулася зачарована принцеса. Але йти в гості з порожніми руками не можна. Давайте намалюємо у подарунок картинки?

Проходьте за столи. У вас на аркушах зображені геометричні постаті, назвіть їх. Відповіді дітей. Вихователь: Хлопці намалюйте ці фігури так, щоб вийшов предмет, який ви подарували б принцесі. Робота дітей, розгляд малюнків, діти підходять до екрану. Слайд №22 (Принцеса прокинулася)

Вихователь: Ой, діти, подивіться, хто прокинувся. Це наша принцеса. Ми допомогли казковим героям. Промені сонця висвітлили весь її замок і вона прокинулася. Давайте привітаємось з нею та покажемо наші малюнки. Принцеса вам дякує і залишає в подарунок: вазочку з льодяниками.

## Заняття 2. Тема «Мурашина історія»

Завдання:

1. Систематизувати знання про загальні та відмітні ознаки комах;
2. Ознайомити дітей із правилами та ходом ігор за технологією ТРВЗ.
3. Закріпити види моделювання: модель – слова (загадки, опис); модель – обсяг (моделювання конструкцій із паперу, природного матеріалу).
4. Вправляти в умінні знаходити аналогії, зв'язок між предметами, вміння класифікувати предмети. Продовжувати навчати дітей класифікувати об'єкти матеріального світу за ознаками належності до природного чи рукотворного світу. Продовжувати вчити дітей встановлювати зв'язки між об'єктами та їхню приналежність до групи за певними ознаками. Продовжувати вчити класифікувати об'єкти неживої природи за наявності в них твердої, рідкої та газоподібної речовини.
5. Розвивати у ДСДВ мову, творчу уяву, і навіть такі якості мислення, як гнучкість, рухливість, системність, діалектичність, пошукова активність, прагнення новизні.
6. Виховувати цілеспрямованість у пошуку вирішення проблем, що виникають, добре ставлення до комах. Предметно-просторове середовище: екологічна кімната; телевізор, аудіозаписи звуків природи, фрагмент мультфільму «Мурашка-задирака», магнітна дошка, ширма «Теремок», предметні картинки, чарівна паличка, блакитний матеріал, палички-колоди для містка, прут з прив'язаним картонним частини комах на магнітах.

I. Організаційний момент:

– Діти, а ви любите різні історії? Ну, що ж, настав час збиратися. А зі мною піде той, хто зіграє зі мною в мою улюблену гру «Теремок».

Правила гри: Кожна дитина отримує свою картинку та грає за намальований об'єкт. Мураха-господар теремку, діти по черзі підходять до теремка і проводять із мурахою діалог:

- Тук, тук, хто тут живе?
- Я, мураха, а ти хто?

– А я –... (називає себе, те, що намальовано на картинці). Пустиш мене до себе?

– Якщо зможеш сказати, чим схожий на мене, мураха, то пуцу.

Діти повинні порівняти обидва предмети, виявити загальні ознаки та назвати їх. Після цього дитина заходить у теремок, а до мурашки звертається наступний учасник гри. Якщо хтось не зможе відповісти, решта дітей може йому допомогти.

Картинки: Метелик-комаха, 6 лапок, як у мурахи; комар маленький, як мурашка; курка з яйцем-мурахи як і кури відкладають яйця; гора-мурашник схожий на гору; бабка – як і мураха головний герой у байці І. Крилова «Бабка та мураха»; дятел – як і мураха санітар лісу; ведмідь – сильний і коричневий як мураха; тарган – коричнева комаха, як мурашка тощо.

– Молодці! Добре пограли!

– Діти, давайте привітаємось один з одним. Гра психологічної спрямованості «Привітання».

– Встали всі ми в півколо (діти стоять обличчям до півкола) Я твій друг, і ти мій друг, (торкаються рукою до грудей, а потім до грудей сусіда) Разом за руки візьмемося (беруться за руки ) І один одному усміхнемося. Скажімо дружно – привіт!

– Діти давайте згадаємо, який буває настрій? (Відповіді дітей) Покажіть? (Міміка обличчя)

– А як можна поганий настрій перетворити на гарний? (Відповіді дітей)

– Так усміхніться один одному швидше! Від ваших усмішок стане всім тепліше. (Діти посміхаються один одному).

– Діти, подаруйте посмішки один одному, а разом із ними і гарний настрій. ...

– Діти, сьогодні вранці до нас приповзла мурашка. Із нею сталася неприємна історія. Подивіться і скажіть, що трапилося з мурашкою? (Діти дивляться уривок мультфільму «Мурашка-хвастунишка» (3 хв.)

– У яку ситуацію потрапила мурашка? (Відповіді дітей) Далеко від будинку, гнаний вітром на березовому листі, як на парашуті, до нас прилетіла мурашка. Та ще при посадці пошкодила собі ніжки. Що нам потрібно зробити в такій ситуації?

– Допомогти мурашці повернутися додому в ліс.

Пора нам збиратися в дорогу, а що ж нам необхідно.

Всі дивимося на екран. «Що візьмемо з собою в дорогу», діти вибирають необхідні предмети.

Кастрюля нам потрібна, навіщо? Консерви? Рюкзак? Намет? Молоко? Не можна брати скисне, а ми повинні бути здоровими. Ніж? Лупа? Розіб'ються. Металевий кухоль потрібний. Чемодан Не потрібний, зайве не беремо, а то повітряна куля не злетить. Гроші не потрібні, ми не знаємо яка валюта в лісі. Бінокль візьмемо в дорогу.

Мурашка (іграшка): Дякую, що не залишили мене в біді Мураха:

– Молодці! Добре пограли! А в теремку лежала чарівна паличка. Вона нам і допоможе швидко опинитися в лісі. Закрийте очі. Покружляли, покружляли і в лісі ми опинилися. (Під музику діти кружляють. На екрані проектується зображення лісу).

Мураха: Ой! Дізнаюся свій рідний ліс! Але до мого мурашника ще далеко. А хто тут живе? Як дізнатися чи живе хтось тут? (Припущення дітей: покричати, обійти, подивитися, покликати)

– Давайте покличемо.

Дихальна гімнастика «Ау». Зробивши глибокий вдих носом, на видиху діти вимовляють «Ау». Змінюють інтонацію та гучність, повертаються вправо-вліво. А чому в лісі голосно не можна кричати? Подивіться, яке дерево ви знаєте?

А тепер скажіть, яке воно дерево? Згадаймо всі ознаки аналізаторів.

– Діти, на нашому шляху річка. Мурашка не вміє плавати, як і ми. Як нам переправитися на інший берег?

Відповіді дітей.

– Для того щоб перебраться на інший берег, нам потрібно побудувати місток, а для цього нам потрібно зіграти в гру «Ти мій шматочок».

Правила гри: Дітям лунають колоди. Потрібно викласти їх так, щоб вийшов суцільний, рівний, гарний місток. Містком діти проходять на інший берег. (Проектується на екран квітковий луг. Звучать звуки літнього лугу).

– А ось і галявина. На ній гарні квіти. А який запах! Відчуйте його.

– «Діти, а давайте ми з вами пограємося в гру (лунає дзвін). Що це таке? Звідки з'явилися дзвіночки? (Діти помічають на стіні зображення трьох королів).

– «Яка несподіванка! Діти, а ви впізнали – хто це? Відповіді дітей: «Та це наші знайомі три королеви – Королева рукотворного світу, Королева живої природи і Королева неживої природи. Вони вже приходили до нас у гості».

– «А подивіться на них уважно! Вони сьогодні дуже сумні. І я навіть знаю – чому. Усі їхні піддані переплутали свої королівства і не можуть знайти дорогу додому. Ось із такою проблемою прийшли до нас королеви. А ми можемо допомогти всім жителям трьох королівств повернутися додому?»

Відповіді дітей: «Так, звісно. Ми обов'язково допоможемо підданам повернутись додому». Вихователь показує дітям заздалегідь приготовлені два кошики з набором предметів (об'єкти рукотворного світу, живої та неживої природи).

– «А ось і піддані наших королів. Діти, давайте подумаємо, як нам допомогти королевам!»

– «Ми знаємо, як улаштований світ. Ми знаємо, як можна поділити всі об'єкти матеріального світу. Ми маємо схему будови світу, яку ми виготовили самі. З її допомогою ми й надішлемо всіх мешканців додому». Розселяйте мешканців за своїми королівствами». Діти починають роботу, розкладають об'єкти на три групи: об'єкти рукотворного світу, живої та неживої природи.

– «А тепер давайте з вами подивимося, чи ніхто не заблукав із підданих трьох королів, чи всі правильно знайшли свій дім». Вихователь разом із дітьми

аналізує виконану роботу, іноді уточнюючи, чому цей об'єкт відправили до певного королівства.

– «Діти! А мені незрозуміло, чому ви відправили яблуко до королівства живої природи?»

– «Яблуко знаходиться у королівстві живої природи тому, що воно може дати нове життя. У середині нього насіння. Якщо їх посадити, то зросте дерево».

– «Ви мене переконали. Справді, місце яблуко в королівстві живої природи. Тут на лужку живуть друзі мурашки, але вони сховалися, а дізнатися, хто сховався на цьому лужку, ми зможемо, відгадавши загадки-дражнилки. (Діти відгадують загадки, на екрані з'являються комахи). (Метелик.)

– Ось високо летить комар. Спробуйте його зловити. Рухлива гра «Злови комара»

Правила гри: Граючі стають по колу, на відстані витягнутих рук, обличчям до центру. Вихователь знаходиться у середині кола. Він тримає в руках паличку із прив'язаним на шнурі картонним «комаром». Вихователь обводить паличкою (кружляє комара) трохи вище голови граючих. Коли комар летить над головою, діти підстрибують, намагаючись зловити його. Ловити комара можна лише обома руками та підстрибуючи на двох ногах.

– Комарик, чи не знаєш ти, де будинок нашої улюбленої мурахи? Він знаходиться біля високої берези? А тепер скажіть, яке воно дерево? Згадаймо всі ознаки аналізаторів. Характеристика берези по «п'ятиекранці».

Комар: Як будинок мурашки виглядає? Із чого він зроблений? Як він називається (відповіді дітей) Комар: Мурашник я бачив, тільки його хтось зламав! Діти знаходять розкидані палички – олівці.

– Хто це зробив? Припущення дітей.

– Що ж робити? Діти пропонують побудувати новий будиночок для мурашки та його друзів. Збирають розкидані олівці та приступають до будівництва.

Мураха: Спасибі, Діти! Дуже красивий вийшов мурашник! Але я боюся, що хтось знову зламає наш новий мурашник. Що робити?

Відповіді дітей.

– Я згодна з вами – потрібен сторож. Але комаха має охороняти комаху. Якою вона має бути, на вашу думку? Давайте придумаємо фантастичну комаху і поставимо її для охорони мурашника.

Дидактична гра «Чудо-Юдо» (моделювання на магнітній дошці) Правила гри:

Діти складають фантастичну комаху за принципом «Фоторобот»: з'єднують частини різних комах, при цьому пояснюють, з якою метою вони беруть цю частину.

– Які частини з інших комах ми візьмемо?

– Жало від оси, великі очі від бабки, крила від метелика, ноги від коника, роги від жука, тулуб від бджоли.

– Ось яка казкова комаха у нас вийшла. Як його назвемо?

Відповіді дітей.

Мураха: Дякую, діти! Тепер мій будинок під надійною охороною. Подивіться на ці малюнки та скажіть, будь ласка, що добре і що погано.

Якщо його вчинок хороший, то ми приклеюватимемо на галявину квітку, якщо поганий вчинок, ми беремо білий лист і кидаємо на підлогу. (Розгляд малюнків)

– Подивіться, яка гарна «поляна хороших вчинків» у нас вийшла, а з поганих – купа сміття! Може, зберемо все сміття і викинемо його в кошик? (Діти разом збирають сміття).

– Разом зі сміттям ми викинули всі погані вчинки. Нехай залишиться в нашій групі тільки хороше, добре і гарне – таке, як ця галявина! Діти, як ви думаєте, сподобалася Василиці наша галявина?

– Діти, ми допомогли мурашці повернутися додому і нам час повертатися в дитячий садок. Де наша чарівна паличка? Заплющуємо очі. Покружляли, покружляли і в закладі дошкільної освіти ми опинилися.

Чи сподобалася вам наша подорож? Які добрі справи ми з вами зробили?